

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

74.204.2я73-1-1кр

Д 30

Т.М. ДЕМИДЕНКО

**ІНФОРМАЦІЙНА
КУЛЬТУРА
СУЧАСНОГО
ВЧИТЕЛЯ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ЧЕРКАСИ - 2003

Уч. зб. 11.2 973-кпр
Д.30

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Т.М. ДЕМИДЕНКО

**ІНФОРМАЦІЙНА
КУЛЬТУРА
СУЧАСНОГО
ВЧИТЕЛЯ**

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

1360308

ЧЕРКАСИ - 2003

ВСТУП

Стрімкі темпи зростання наукової інформації, зокрема й у царині психолого-педагогічних дисциплін, створюють сьогодні неабиякі труднощі для викладачів загальноосвітніх і вищих шкіл. Педагоги повинні докладати чимало зусиль для того, щоб володіти досягненнями, які розробляються навіть у галузі їхньої вузької спеціалізації. Також вони мають черпати знання із суміжних дисциплін: наукознавства, філософії, культурології, педагогіки, психології. Це потрібне насамперед їм для повноцінної професійної діяльності, а також життя загалом. Ще більшу вагу має означена проблема для вчителів, що ведуть активний педагогічний пошук.

Більше того, інформаційна складова на сучасному етапі розвитку суспільства відіграє важливу роль не лише у роботі педагогів, але й учнів.

У різних ланках безперервної освіти продовжують розвиватися педагогічні традиції викладання основ наук як результатів суспільно-історичної практики, яка замінюється знаковою системою – навчальною інформацією. Звідси найпоширенішими в освіті залишаються семіотичні моделі навчання [6]. Останні становлять собою систему завдань роботи з текстом, орієнтованої на індивідуальне присвоєння учнями знакової інформації та її оброблення. Завдання будуються у формах усного або письмового викладення навчальних питань, які не потребують особистісної оцінки виучуваного матеріалу. У такій системі одиницею дії учня виступає мовленнєва дія – слухання, читання, говоріння, письмо. Словом, предметом навчально-пізнавальної діяльності учнів, студентів виступає інформація.

Отже, проблема роботи з інформацією досить значуща для освіти.

Аналізуючи стан справ у вітчизняній освіті, К.В. Корсак зауважує, що нинішні учні та студенти помітно випереджають своїх наставників у знаннях та вміннях роботи з комп'ютерами й іншими найновітнішими знаряддями пошуку та перетворення інформації. На його думку, поступово складається ситуація, коли заклади освіти всіх рівнів змушені будуть працювати в умовах втрати свого домінування щодо забезпечення інформацією учнів, студентів [19]. Автор наголошує на необхідності врахування цього явища на державному рівні, під час розробки документів реформування системи освіти України в найближчій та віддаленій перспективах.

Крім того, вчителям все частіше доводиться стикатися з впливом на учнів "зовнішніх" потоків інформації. Побільшується обсяг нових фактів, матеріалів, повідомлень, що надходять із засобів масової інформації та суттєво впливають на формування системи цінностей, знань, емоційної сфери сприйняття сучасних школярів. При цьому створюється ситуація постійної інформаційної переважаності молоді.

У зв'язку з тим, що зміст та шляхи розповсюдження інформації в мережах масових комунікацій практично не контролюються, виникає нагальна потреба розвитку самостійності та критичизму мислення учнів, формування їхніх поглядів, ціннісних орієнтацій, ідеалів; ознайомлення їх із системою прийомів роботи з інформацією.

В умовах своєрідного інформаційного хаосу потрібно виробляти в учнів уміння аналізувати інформаційні сповіщення та виділяти в них головне, розуміти їх спрямування, реальний зміст контексту.

Важливим завданням, що стоїть перед вчителями трудового навчання, є формування

інформаційної культури школярів як складової технологічної [44].

Разом з тим перед вчителями відкриваються нові можливості широкого використання "позашкільної" інформації у навчальному процесі. Ці питання пов'язані з розвитком медіаосвіти, тобто навчання теорії та практиці оволодіння сучасними засобами масової комунікації. Науковці виокремлюють два напрями її розвитку: соціокультурний, мета якого – прилучення людини до світової культури через пресу, телебачення, радіо, комп'ютерні мережі, та інтегрований, що передбачає встановлення зв'язків медіа освіти з конкретними шкільними предметами (предметними галузями) [3].

Особливого значення набуває проблема інформаційної культури у професійній освіті.

Стосовно майбутніх учителів мова йде не тільки про свідоме, професійно орієнтоване засвоєння спеціальних та психолого-педагогічних дисциплін: наукових теорій, концепцій, понять, технологій – тобто знань у предметній галузі. Утім, за період навчання у вищій школі, майбутній фахівець повинен не стільки засвоїти зміст певних курсів, скільки навчитись працювати самостійно, одержувати знання з різних джерел продуктивними методами.

Оскільки, за словами Ю.М. Лотмана, якими б не були інтелектуальні можливості людини, розвиток ставитиме перед нею все складніші завдання; вона завжди працюватиме в умовах інформаційного голоду; завжди у неї буде менше знань, аніж потрібно [24].

Таким чином, зростання ролі інформаційної культури вчителів на сучасному етапі розвитку освіти визначається рядом факторів:

1. Колосальним ростом наукової психолого-педагогічної та фахової інформації. Опанування нею необхідне для підтримування високого

професійного та загальнокультурного рівнів учителів.

2. Розширенням варіативності змісту освіти (варіативні частини шкільних програм, варіативні підручники, посібники), методів, засобів навчання (поліфункційні технічні засоби). Усе це вимагає від учителів уміння здійснити вибір з метою ефективного їх використання.

3. Зростанням впливу на учнів неконтрольованих потсків інформації, що надходять із засобів масової комунікації (телебачення, радіо, кінематографа, преси, комп'ютерних мереж), та необхідністю врахування можливостей медіаосвіти у підготовці школярів до життя в інформаційному суспільстві.

4. Інтенсивним розвитком інноваційних процесів у сфері освіти, що охоплюють усі ланки цієї системи та змушують учителів швидко реагувати на зміни.

5. Новими вимогами, які висуває суспільство до вчительської професії.

З огляду на важливість інформаційної складової сучасного життя, неминучість та гостру необхідність швидкого входження України у світовий інформаційний простір, стає зрозумілим, що цей процес потребує цілеспрямованого підвищення рівня інформаційної культури фахівців різних галузей, в тому числі освіти.

РОЗДІЛ І ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ВЧИТЕЛЯ. ВПЛИВ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ. ІНДИВІДУАЛЬНА ІНФОРМАЦІЙНА СИСТЕМА

Як відомо одним з напрямів подальшого розвитку суспільства бачиться в інформатизації, яка характеризується проникненням інформаційних засобів і технологій у різні сфери людської діяльності: економіку, політику, побут. В інформаційному суспільстві інформація стає провідним фактором соціального розвитку.

Поняття “інформація” (від лат. *informatio* – роз’яснення, викладання) належить до ключових понять кібернетики. Під інформацією розуміють відомості, які передаються усним, писемним або іншим способом. Із середини ХХ століття це загальнонаукове поняття, яким означають обмін відомостями між людьми, людиною та автоматом, автоматом та автоматом; обмін сигналами у тваринному та рослинному світах [33, 234], широко використовується в усіх галузях науки, зокрема психології, педагогіці, соціології, лінгвістиці. Наразі інформація стає філософською категорією поряд з такими категоріями як час, енергія, матерія [32, 186]. Проте складність та різноманітність інформації як особливого явища дійсності спричиняє неоднозначні тлумачення цього терміну.

У контексті ставлення людини до інформації, її оцінки та відбору для практичного використання, організації сучасної інформаційної діяльності досліджується проблема формування інформаційної культури особистості [7; 11; 15; 20; 23; 38].

Можна виділити наступні завдання її вирішення:

а) з’ясування сутності поняття “інформаційна культура”, рівнів її розвитку;

б) встановлення зв’язків між інформаційною культурою, пов’язаною з накопиченням, зберіганням та розповсюдженням інформації та професійною і загальною духовною культурою особистості;

в) дослідження особливостей формування інформаційної культури на певних соціально-історичних етапах розвитку людства.

Інформаційну культуру розглядають як певний рівень організації інформаційних процесів, ступінь задоволення потреби людей в інформаційному спілкуванні, рівень ефективності створення, добору, зберігання, перероблення та подання інформації (Г.Г. Воробйов, О.П. Значенко).

За А.Л. Столяревською сутність зазначеного поняття становлять знання з основ інформаційного обміну, способів нагромадження, зберігання, поширення знань, засобів комунікації; а також уміння та навички відбору життєво важливої інформації та її цільового використання [38].

Подібним чином Г.О. Козлакова визначає інформаційну культуру як сукупність відомостей про основні засоби подання знань, даних, інформації та вмінь застосовувати їх у практичній діяльності для вирішення й постановки змістових завдань [18]. Автор особливу увагу зосереджує на її функціях, виділяючи серед них регулятивну, пізнавальну, комунікативну й виховну. По-перше, інформаційна культура регулює хід інформаційної діяльності людини. По-друге, пов'язує її з навчальною та дослідницькою діяльністю. По-третє, визначає взаємозв'язки між людиною та світом. По-четверте, сприяє опануванню всією культурною спадщиною, оволодінню інтелектуальними багатствами цивілізації.

Саме поняття "основи інформаційної культури" відображає універсальні процедури опрацювання інформації (М.І. Жалдак, Ю.І. Машбиць), знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках (В.А. Кравець, В.М. Кухаренко).

Отже, більшість дослідників визначають інформаційну культуру як систему знань та умінь роботи з інформацією.

Осмилення поняття інформаційної культури неможливе без урахування специфіки суспільного розвитку на конкретних історичних етапах. Відповідно до цього Л.В. Скворцов аналізує останню як фундаментальний вимір життя сучасного постіндустріального суспільства [37], до суттєвих ознак якого зараховує:

а) докорінну зміну структури зайнятості населення (понад 50% тих, хто працює задіяні у сфері виробництва послуг);

б) ріст питомої ваги висококваліфікованого персоналу в усіх галузях виробництва й управління;

в) провідну роль наукових досліджень у розвитку суспільства в цілому й виробництва зокрема.

Зміни виробничих зв'язків і відносин, переосмислення ролі та впливу інформації, сучасних інформаційних технологій на соціальний та соціально-економічний прогрес загалом, зумовлюють потребу встановлення особливостей розвитку інформаційної культури сучасної людини. Серед них відзначимо зростання впливу комп'ютерної грамотності на загальний рівень інформаційної культури особистості, необхідність володіння знаннями та уміннями застосовувати нові інформаційні технології, яким надаються переваги у порівнянні з традиційними способами роботи з інформацією. У сучасній психолого-педагогічній літературі термін "інформаційна культура" вживається здебільшого як спеціальне поняття. Основна роль в оволодінні останньою покладається на навчальний предмет „інформатику”. Проте, зміст означеного поняття не вичерпується рівнем оволодіння сучасними інформаційними технологіями. Висока інформаційна культура забезпечує насамперед раціональне поведіння з інформацією (Г.Г. Воробйов), а тому не виключає усталені, давно відомі прийоми її оброблення.

Поступово інформаційна культура стає елементом загальної культури людства, хоча поки що більшою мірою характеризує саме професійну [11; 16; 39].

Ми розглядаємо інформаційну культуру як складову професійної культури вчителів. Вона, з одного боку, характеризує суб'єктів педагогічної діяльності, а з другого - виступає умовою ефективності останньої.

Н.В. Кузьміна [21, 37] показала, що індивідуальна педагогічна діяльність складається з низки взаємозв'язаних між собою компонентів - відносно самостійних видів роботи вчителя: гностичного, проєктивного, конструктивного, організаторського та комунікативного. Кожний з цих

компонентів має свою структуру та здійснюється на певному рівні вчителем.

Так, гностична діяльність педагога – це вміння добувати нові знання, систематизувати їх відповідно до педагогічних цілей, аналізувати педагогічну ситуацію, позитивні моменти і недоліки у роботі учнів та у своїй власній, формулювати педагогічні задачі. Проектувальна – передбачає вміння у галузі перспективного планування змісту та способів своєї діяльності та діяльності учнів на тривалий час. Конструктивна зводиться до відбору та композиції навчальної інформації, учительської та учнівської діяльності учнів на наступному занятті. Організаторська полягає в умінні організувати інформацію для подання учням, діяльність учнів, спрямовану на її засвоєння, власну діяльність під час безпосередньої взаємодії з учнями. Завдання комунікативної полягають встановленні педагогічно доцільних відносин з учнями, батьками, педагогами, адміністрацією.

Як бачимо, компоненти індивідуальної педагогічної діяльності, окреслені Н.В. Кузьміною, здебільшого несуть інтегральний характер, не можуть бути зведені до окремих, елементарних видів діяльності. Скажімо, гностичний розпадається на дві принципово різні складові – змістову, що спрямована на оволодіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями, та діагностично-рефлексивну, пов'язану з аналізом педагогічних ситуацій, діяльності учнів і вчителя. Організаторський компонент також є синтезом різних за змістом робіт: організація інформації та діяльності (власної і учнівської).

Водночас означені компоненти вочевидь демонструють певні процеси роботи педагогів з інформацією. А це дозволяє виділити у функціональній структурі педагогічної діяльності інформаційну складову.

Остання об'єднує два окремі напрями: робота з науковою та навчальною інформацією. Перший напрям пов'язаний з накопиченням та опрацюванням наукової психолого-педагогічної, фахової та методичної інформації. Другий – з дидактичною адаптацією, переведенням наукового матеріалу у навчальний.

На нашу думку, інформаційна діяльність учителів охоплює декілька взаємопов'язаних процесів (етапів), а саме пошук та одержання професійно важливої інформації; аналіз та систематизація останньої; використання одержаних матеріалів безпосередньо у педагогічній та інноваційній (дослідницькій) роботі; створення нової інформації.

Цим процесам відповідають прийоми інформаційної діяльності та пов'язані з ними вміння, що наведені в таблиці 1.

Таблиця 1
Прийоми опрацювання інформації

№	Процеси (етапи) інформаційної діяльності	Прийоми роботи з інформацією	Необхідні вміння
1	2	3	4
1	Пошук та одержання інформації	1) робота з підручниками, посібниками, довідниками, енциклопедичними виданнями, монографіями тощо; 2) робота з періодичними виданнями; 3) робота з анотованими джерелами інформації (реферативними журналами); 4) робота з іншими засобами масової інформації (телебачення, радіо, комп'ютерні інформаційні мережі)	знаходити необхідну інформацію в різних джерелах
2	Відбір та систематизація інформації	1) диференціація, оцінювання та відбір інформації за критеріями: - професійної важливості	розуміти мету та спрямованість інформаційно-

	ції для подальшого використання	(головна / другорядна, суттєва / несуттєва) повноти (повна / неповна) новизни (нова / застаріла) достовірності (достовірна – недостовірна); 2) систематизація інформації: накопичення вирізок, використання закладок у періодичних виданнях, ведення карток перегляду журналів; 3) розробка індивідуальної інформаційної системи: довготривале збирання та систематизація тематичної інформації, встановлення практично доцільних зв'язків між зібраними матеріалами	го потоку; виділяти головне в інформаційних сповіщеннях; аналізувати інформацію, подану в різних формулюваннях та контекстах
3	Використання одержаної інформації в педагогічній діяльності	1) відбір інформації для заняття; 2) створення інформаційного середовища та організація роботи учнів у ньому; 3) відтворення навчальної інформації	трансформувати наукову інформацію у навчальну без змін її змісту; адаптувати навчальну інформацію відповідно до рівня підготовленості учнів та психофізіологічних особливостей її сприйняття; змінювати форму опису,

			обсяг, щільність, характер викладання (репродуктивний, проблемний) інформаційного сповіщення; поєднувати логічний та емоційний аспекти під час відтворення інформації
4	Використання одержаної інформації у науково-дослідній роботі	огляд літератури з певної проблеми; аналіз інформації за критерієм об'єктивності / суб'єктивності (беззаперечна, обгрунтована, доведена / суперечлива, потребує доказів) та на рівні особистісного присвоєння (співпадає з нашою точкою зору чи ні)	сприймати альтернативні погляди; аналізувати та обгрунтовувати позитивні риси та недоліки різних підходів, авторських позицій; знаходити недоліки, помилки в одержаній інформації, вносити пропозиції щодо їх усунення; аргументувати власні висловлювання;

			складати рецензії; складати план інформаційного сповіщення, пропонувати форму його викладення; подавати інформацію у вигляді таблиць, схем тощо.
--	--	--	---

Зазначені вище прийоми й уміння роботи з інформацією як універсальні, вчителі можуть розвивати й у своїх учнів, закладаючи тим основи інформаційної культури майбутніх фахівців.

Як уже відзначалося, важливе значення має інформаційна робота й для організації інноваційної педагогічної діяльності.

Більшість дослідників визначає інформованість учителів як вагомий елемент успішного застосування нововведень у освітній сфері (К. Ангеловські, В.О. Сластьонін, Л.С. Подимова). Поряд з цим йдеться про основні труднощі та перешкоди в одержанні вчителями матеріалів про інновації. Серед яких називають: відсутність спеціальної літератури з даної тематики, брак часу, організованої системи інформування. Не заперечуючи впливу об'єктивних чинників на цей процес, зауважимо, що не останню роль у ньому відіграє й суб'єктивний фактор – рівень інформаційної культури педагогів.

Дослідницька діяльність починається із теоретичного огляду розробленості проблеми й спирається на аналітико-синтетичне оброблення попередньо накопичених відомостей.

Тому, розпочинаючи педагогічний експеримент, учитель-дослідник повинен привчати себе до систематичного опрацювання спеціальної літератури та опанувати методи і прийоми роботи з нею.

Таке систематичне читання літератури дає змогу дослідникові оцінити рівень праць у своїй та суміжних галузях, знайомитись з новими ідеями, методиками тощо.

Крім того, відомості, одержані під час читання, можуть стати поштовхом для розвитку авторських ідей. Сама творча робота – нерідко асоціація декількох ідей, думок. Одним словом, систематичне читання забезпечує “запас ідей” на майбутнє [27, 5].

Слід сказати, що у такій діяльності незамінні вміння виділяти та співставляти авторські підходи, аналізувати їх позитивні риси та недоліки, аргументувати власні пропозиції, упорядковувати зібрані під час дослідження матеріали та складати на їхній основі тези, статті, доповіді, таблиці, схеми тощо.

Розглянемо детальніше особливості інформаційної діяльності вчителів на кожному із вказаних етапів (див. таблицю 1).

На першому етапі роботи з інформацією вчителів необхідно вміти ефективно вести пошук професійно важливих матеріалів, використовуючи для цього друковані видання, телебачення, радіо, комп'ютерні мережі.

При цьому треба пам'ятати, що основа науково-інформаційної діяльності – документ, тобто будь-який матеріальний об'єкт, що подає інформацію – стаття, діалозитив, магнітний запис. Серед документів розрізняють первинні і вторинні джерела. У первинних документах містяться переважно нові інформаційні дані. До них відносять книги, журнальні й газетні публікації. Вторинні джерела зберігають відомості про первинні документи. Це – довідники, огляди літератури, реферати, бібліографічні посібники, зокрема каталоги й картотеки.

Ознайомлення з новою проблемою варто починати з підручників, монографій. Це допоможе виявити прізвища провідних учених у певній галузі досліджень та вести подальшу роботу, керуючись посиланнями на інші літературні джерела.

Робота з книгою.

Працюючи з книгами, монографіями, потрібно, перш за все, ознайомитись з видавничою анотацією, що друкується на

звороті титульного аркуша. Це допоможе визначити зміст джерела, доцільність його подальшого використання. Пошук інформації здійснюють за алфавітом, предметним покажчиком або змістом. Потрібні відомості конспектують, ксерокопіюють, роблять виписки. Якщо виписки не входять до конспекту, їх зручно виконувати на аркушах однакового формату (наприклад, половина альбомного аркуша). При цьому неодмінно зазначають усі бібліографічні відомості про першоджерело.

Наступний шлях одержання нової інформації – систематичний перегляд періодичних видань.

Робота з періодичними виданнями.

До прийомів роботи з періодичними виданнями належать:

- 1) систематичне накопичення вирізок із газет та журналів;
- 2) робота з анотованими джерелами інформації (реферативними журналами);
- 3) використання закладок у журналах;
- 4) ведення карток перегляду журналів.

Перед роботою з періодикою необхідно ознайомитися із заголовками статей та вибрати матеріали для читання. Для цього зручно скористатись останнім числом друкованого видання (шостим чи дванадцятим). Далі переглянути відібрані статті та зупинитися на матеріалі для ретельного вивчення, ксерокопіювання.

Якщо вчитель зберігає підшивки методичних журналів за декілька років, для швидкого знаходження необхідних матеріалів можна використати кольорові закладки або скріпи в них. Кольором кодують матеріал певної теми (наприклад, “Матеріалознавство” – синім кольором тощо).

Для довготривалого опрацювання періодичних видань використовують і картки перегляду журналів (рис.1.).

На картці вказують, які числа повністю переглянуті, в яких числах знайдені важливі матеріали (приміром, ті, що стосуються нестандартних уроків).

Суттєву допомогу в пошуці наукової літератури надають літописи, реферативні журнали. Книжкова палата України видає “Літопис книг (Державний бібліографічний

покажчик України)”, що виходить 1 раз на місяць та “Літопис журнальних статей” (2 рази на місяць). Для оперативного висвітлення змісту друкованих в Україні наукових видань із природничих, технічних, суспільних та гуманітарних дисциплін виходить періодичне інформаційне видання – Український реферативний журнал “Джерело” (УРЖ). Журнал видається у трьох серіях:

Серія 1 – Природничі науки. Медицина.

Серія 2 – Техніка. Промисловість. Сільське господарство.

Серія 3 – Суспільні та гуманітарні науки. Мистецтво.

Журнал “Відкритий урок: розробки, технології, досвід” (ВУ)												
Загальний перегляд – П						Нестандартні уроки – НУ						
Числа												
Рік	1-2	3-4	5-6	7-8	9-10	11-12	13-14	15-16	17-18	19-20	21-22	23-24
2002	П	П	П	П		П	П	П	П			П
		НУ						НУ				НУ

Рис.1. Картка перегляду журналу.

Усі три серії виходять з періодичністю 1 раз у два місяці. В УРЖ реферуються монографії, збірники наукових праць, матеріали конференцій, посібники для вищої школи, серіальні (періодичні та продовжувані видання), автореферати дисертацій, препринти. Джерелом інформації для підготовки УРЖ є обов’язковий примірник творів друку України, що надходить до Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.

Але не все, що читається може відразу використовуватися для роботи. У зв’язку з цим виникає проблема систематизації та зберігання переглянутих матеріалів.

Для проведення дослідження важливо не лише зберегти саму інформацію, але й власні думки, що виникали під час опрацювання нових фактів.

Таким чином, одержана інформація на другому етапі роботи має бути диференційована та систематизована для зручності використання. Оцінювання та відбір відбувається на основі властивостей самої інформації, а саме: корисності, повноти, достовірності, новизни, цінності [7; 11].

Розробка індивідуальної інформаційної системи.

Зібрані матеріали поповнюють індивідуальну інформаційну систему вчителя, яка може бути розроблена у формі паперової картотеки або ж у комп'ютерному варіанті. Така система включає:

- 1) каталог книжок домашньої бібліотеки та літератури, що знаходиться в кабінеті, шкільній бібліотеці тощо;
- 2) картотеку журнальних статей з педагогічних, психологічних, методичних, фахових періодичних видань;
- 3) тематичну картотеку вирізок, виписок, ксерокопій з різних джерел;
- 4) тематичну та методичну картотеку тощо.

Продуктивні ідеї для створення картотеки запропоновані А.О. Гіном [8]. Це збирання додаткової інформації (факти, задачі, загадки, ігри, афоризми, типові помилки учнів і т.ін.) та рубрикування карток не тільки за тематичною інформацією курсу, але й методичною, що пов'язана з прийомами її використання вчителями на уроці.

Відсутність додаткової інформації на уроках (цікавих фактів про відкриття та знахідки; здогадок, помилок, загадок, драми ідей та людей на тернистому шляху пізнання) нерідко робить заняття "сірими", буденними, нудними, неемоційними. На таких уроках мова вже не йде про проблемне викладання, аналіз історичних фактів, ілюстрацію шляхів наукового пізнання, зіткнення ідей, обговорення суперечливих наукових даних.

Отже, картотека сприятиме не лише оперативній та ефективній підготовці до занять, підвищить їхню інформативність, але й допомагатиме вчителям під час роботи над сценаріями позакласних заходів (конкурсів, вікторин, ігор, вечорів); випуску шкільних тематичних газет; розробленні олімпіадних завдань тощо.

До того ж, індивідуальна інформаційна система необхідна вчителям не лише для організації професійної, але й інноваційної діяльності. Вона слугує своєрідним банком педагогічних та методичних ідей, дозволяє оцінити ступінь вивчення тієї чи іншої педагогічної проблеми. До позитивних якостей її також можна віднести і можливості співставлення, порівняння та поновлення матеріалів. Інформація, зібрана у вигляді картотеки, досить зручна для проведення досліджень, вона є основою творчості, джерелом нових уявлень та ідей [28].

Для ведення картотеки книг та журнальних статей з фахових видань слід підготувати коробку, роздільні картки та картки з цупкого паперу для бібліографічного опису джерел (рис.2.).

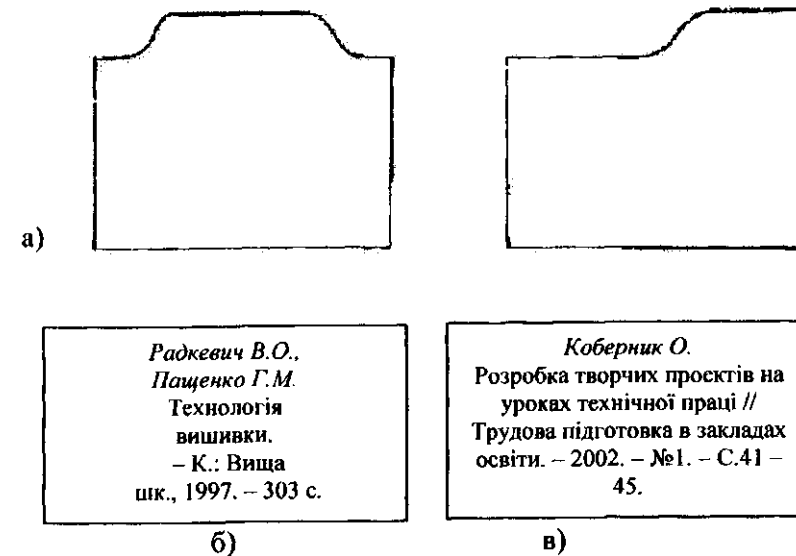

Рис.2. Картки для картотеки:

- а) для відокремлення розділів та підрозділів;
- б), в) з бібліографічними описами книг або складових документа (стаття, рецензія і т.п.).

На роздільних картках великими літерами записується тема, за якою в розділі картотеки збираються матеріали. Крім розділів можна виділяти і підрозділи.

Пропонуємо орієнтовний варіант розділів тематичної (за шкільною програмою) та методичної картотеки для вчителів трудового навчання:

1. Текстильне матеріалознавство.
2. Кольорознавство.
3. Робота на швейному устаткуванні.
4. Конструювання та моделювання одягу.
5. Технологія швейних виробів.
6. Історія одягу.
7. Культура харчування. Етикет.
8. Технологія приготування страв.
9. Вишивка.
10. В'язання гачком.
11. В'язання спицями.
12. Інші види робіт з текстильними матеріалами.
13. Підручники. Посібники.
14. Дидактичні матеріали.
15. Педагогічні технології.
 - 15.1. Проблемне навчання.
 - 15.2. Метод проєктів.
 - 15.3. Дидактичні ігри.
16. Нестандартні уроки.
17. Профорієнтаційні ігри, конкурси, вікторини.
18. Профорієнтаційні діагностичні методики, тести.
19. Світ професій.
20. Позакласна робота.

За роздільними картками розміщуються бібліографічні картки у алфавітному порядку за прізвищами авторів або назвами. В описі необхідно вказати:

а) для книги – прізвище, ініціали автора, назву твору, місце видання, видавництво, рік видання, кількість сторінок (рис.2в);

б) для статті – прізвище, ініціали автора, назву статті, назву журналу, рік видання, том, номер, сторінки, на яких опубліковано статтю (рис.2г).

Якщо стаття містить матеріал, що вивчається у певному класі, то на картку картотеки можна нанести кольорову позначку, яка несе інформацію про вивчення матеріалу в тому чи іншому класі (рис.3).

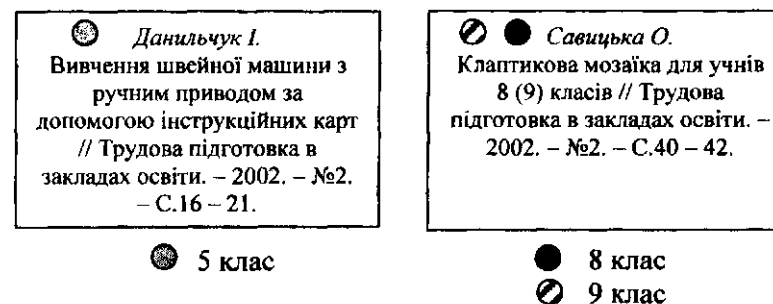

Рис.3. Приклади кодування матеріалу на картках з бібліографічними описами статей.

Це досить зручний прийом, особливо тоді, коли курс навчального предмета будується не за лінійний, а за концентричний принцип (розділи та теми вивчаються в кожному класі, але інформація розширюється та поглиблюється з року в рік).

Накопичені вчителями тематичні вирізки, виписки, ксерокопії з періодичних видань також потребують певної систематизації. Їх наклеюють на картон (як правило, формату А4), роблять повне бібліографічне посилання на джерело, присвоюють порядковий номер. Матеріали, які найчастіше використовуються, зазвичай обклеюють липкою стрічкою або ж поміщають у так звані файли (рис.4.).

Підготовлені таким чином матеріали розкладають у папки, коробки з назвами (номерами) розділів, тем.

Для оперативного пошуку конкретних карток готують їх каталог. Наприклад, А.О.Гін [8] пропонує вести його у формі такої таблиці:

№ картки	Розділ	Ключові слова	Місце зберігання	Зауваження

Колонка «№ картки»заповнюється послідовно (якщо є 125 карток, то наступна буде 126-ю).

Колонка “Розділ” фіксує зміст інформації та відповідає певній темі шкільної програми. Але, крім тематичних розділів А.О. Гін пропонує ввести й інші розділи – методичні: “Здивуй учня”, “Лови помилку”, “Робота в групах”, які вказують на методи, прийоми застосування фактичного матеріалу; форми роботи з ним.

Ключові слова допомагають швидко відновити в пам’яті зміст картки.

У колонці “Місце зберігання” зазначається папка, в якій знаходиться картка.

Наприклад, П 7/12 – папка №7 та аркуш з порядковим номером 12.

Запис про цю картку в каталозі роблять так:

№ картки	Розділ I	Розділ II	Ключові слова	Місце зберігання	Зауваження
30	Текстильне матеріалознавство	Цікаві факти	Натуральний шовк	П 5/17	

Картотеки дозволяють зберігати не лише словесну інформацію. Пропонуємо вчителям трудового навчання виготовити картотеку зразків вишивальних швів, в’язаних спицями та гачком візерунків. Картка формату пів альбомного аркуша такої картотеки повинна містити зразок однієї з вищезазначених технік, графічне зображення (схему) та (або) словесний опис послідовності виконання останнього (рис.5.)

Таким чином, індивідуальна інформаційна система розробляється на основі довготривалого збирання, систематизації даних та встановлення доцільних зв’язків між окремими матеріалами.

На наш погляд, досить цінний для вчителів досвід роботи учнів з картотекою [28]. Поштовхом для створення останньої може стати зустріч з цікавими, незвичними явищами, фактами. Наведемо приклади можливих об’єктів учнівської картотеки (для трудового навчання):

1. Відомості про продукти харчування (історичні дані, харчова цінність, загадки тощо).
2. Українські національні страви та напої.
3. Кулінарні рецепти.
4. Одяг різних епох.
5. Матеріали про розвиток моди.
6. Стилї в одязі.
7. Український національний костюм.
8. Національні костюми народів світу.
9. Орнаменти різних народів.
10. Відомості про текстильні волокна та матеріали і т.д.

Така робота дозволить учням значно розширити обсяг інформації з предмета, опанувати різні прийоми роботи з інформацією, на основі аналізу зібраних матеріалів одержувати досвід інтелектуальної діяльності, розвивати навички співробітництва.

№30. П 5/17	
Що ми знаємо про натуральний шовк?	
Цінне текстильне волокно тваринного походження – натуральний шовк – продукт виділення залоз гусені шовкопрядів. Головний постачальник шовку – тутовий шовкопряд (<i>Bombix mori</i>).	
Секрет виготовлення шовку був відкритий китайцями майже 4000 років тому. У Європі навчилися одержувати шовк у VIII столітті. Значного розвитку шовківництво набуло в Італії, Франції та Іспанії.	
У свій час великий інтерес до розведення шовкопрядів виявив Л.М. Толстой. Він сам вигодував гусінь та написав для дітей три невеликих оповідання: “Золотокоса царівна”, “Як бухарці навчилися розводити шовковиків” та “Китайська цариця Селінчі”.	
(Радкевич В.А. Великий шелковый путь. – М.: Агропромиздат, 1990. – С.27.)	

Рис.4. Картка з картотеки вчителя трудового навчання.

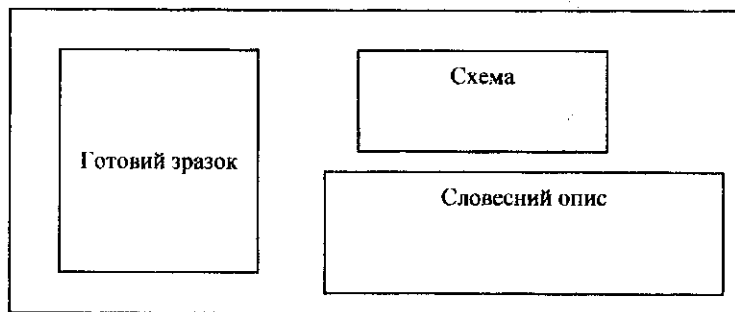

Рис.5. Картка для картотеки зразків вишивальних, в'язальних технік.

Наступний етап інформаційної діяльності педагогів – використання одержаних відомостей.

Визначимо вміння, які потрібні вчителям для використання зібраних матеріалів у педагогічній роботі:

1. Трансформувати наукову інформацію у навчальну, подавати її в доступній для розуміння формі, враховуючи рівень підготовленості учнів, особливості сприймання, але без зміни змісту.
2. Синтезувати інформацію з різних тем (внутрішньопредметні зв'язки), джерел, навчальних дисциплін, наукового та художнього пізнання (міжпредметні зв'язки).
3. Змінювати форми опису, характер (репродуктивний – проблемний) сповіщення для учнів.

Отже, адаптована наукова інформація на цьому етапі інформаційної діяльності вчителя набуває нової форми.

Зважаючи на поступову втрату провідної ролі учителя як основного джерела інформації для учнів, звернемо увагу педагогів на можливість створення своєрідного інформаційного середовища окремого уроку, системи занять, шкільного предмета взагалі та організації власної діяльності й роботи учнів у останньому.

Найчастіше інформаційне середовище визначається як сукупність усіх потоків інформації, у центрі яких постійно перебуває людина, результат їх перетину та взаємодії [16].

В “Українському педагогічному словнику” інформаційно-навчальним середовищем називають сукупність умов, які сприяють виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між учнями, викладачем і методами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності учня за умови наповнення компонентів середовища (різні види навчального, демонстраційного обладнання, програмні засоби й системи, навчально-наочні посібники тощо) з предметним змістом певного навчального курсу [10, 149].

Як же зробити інформаційне середовище уроку різноманітним? Цьому може сприяти зміна таких факторів:

- 1) змісту навчальної інформації;
- 2) джерела одержання учнями навчального матеріалу;
- 3) властивостей інформації (повна / неповна, суперечлива / безперечна, описова, фактична / проблемна, достовірна / недостовірна);
- 4) форми інформаційних сповіщень;
- 5) методів роботи з інформацією.

На практиці, як правило, більша увага приділяється змісту навчальної інформації, про що свідчать численні постійні зміни в шкільних програмах, підручниках. Інші фактори враховуються недостатньо, бо вимагають від учителів додаткових зусиль, витрат. Сказане передусім стосується початківців, які намагаються “виплеснути” на учнів потік інформації та контролюють її чітко відтворення учнями, не турбуючись про методи, прийоми роботи школярів з навчальним матеріалом.

Між тим, як свідчать дослідження [14], учні утримують у пам'яті 10% того, що читають; 26% того, що чувають; 30% того, що бачать; 50% того, що бачать і чувають; 70% того, що обговорюють з іншими; 80% того, що ґрунтуються на власному досвіді; 90% того, про що обговорюється під час роботи; 95% того, чому навчають інших.

Інформаційне середовище, в якому перебувають учні на уроці, створюється різними носіями інформації: учителем, іншими учнями, дидактичними матеріалами та засобами наочності. Причому кожен з компонентів відіграє певну роль у навчально-виховному процесі. На думку А. Шапіро, у школі

навчає не лише вчитель. Тут також учить середовище. Клас, що втратив відмінників, подібний до рідини, з якої вилетіли найшвидші молекули. Рідина охолоджується. Ті швидкі молекули допомагали виховувати і у своїх товаришів інтерес до пізнання. Якщо в класі немає ядра тих, хто працює з захопленням, то зусилля одного вчителя навряд чи будуть плідними [45].

Інформацію, в тому числі й навчальну можна організувати за допомогою різних форм опису.

Описи інформації прийнято поділяти на два види:

1. Науковий (його основу складає логічне доведення), який охоплює словесну, графічну (технічний малюнок, креслення), математичну, схематичну, модельну форми.

2. Художній (в основу якого покладені почуття людини), що містить словесні (казка, оповідання, віршований твір), зорові (художній малюнок), звукові (музика, пісня); рухові (танок, балет, гімнастика), об'ємні (скульптура, архітектура, одяг) форми [30].

На жаль, у шкільній практиці використовують переважно наукові описи матеріалу. А це зумовлює однобічний розвиток інтелектуальних здібностей учнів, залишаючи нерозвиненими їхні почуття.

На думку І.А. Зязюна [17, 55], розвиток дитини буде успішним, ефективним лише в тому випадку, якщо освіта, навчання і учіння супроводжуються позитивними естетичними почуттями, зокрема прекрасного, піднесеного і пов'язаного з ними комічного.

Значною мірою вирішенню проблеми одночасного цілеспрямованого формування емоційної (естетичної) та раціональної (наукової) сфер дитини сприятиме, на наш погляд, створення гетерогенного інформаційного середовища, яке б поєднало б форми наукового й образного подання та опрацювання матеріалу.

Зрозуміло, що на можливості такої інтеграції впливає специфіка шкільного предмета. Приміром, на заняттях трудового навчання використовуються не лише наукові та художні описи технічних об'єктів, але й самі об'єкти: предмети праці (матеріали), знаряддя праці (інструменти, пристрої, машини), готові вироби та зразки окремих технік (вишивки,

п'язання), зразки оброблення деталей та вузлів швейних виробів тощо.

Тому вчителі обслуговуючої праці можуть використовувати різні варіанти поєднання або переведення інформації з одних форм опису в інші (схема 1) під час підготовки дидактичних матеріалів для занять.

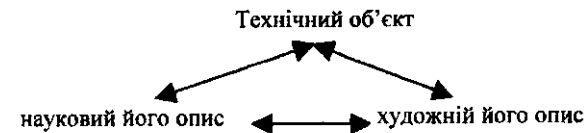

Схема 1. Варіанти поєднання або переведення різних видів та форм опису інформації для створення дидактичних матеріалів.

Важливо також, щоб інформація, що пропонується учням для роботи на уроці, характеризувалась різними властивостями – повнотою, достовірністю тощо. Хоча на традиційних заняттях учні працюють з повною, достовірною, беззаперечною та описовою інформацією.

Під час моделювання майбутнього уроку бажано продумати й використати різні форми роботи учнів: індивідуальну, парну, групову, фронтальну, взаємонавчання; застосування різноманітних засобів навчання (у тому числі й технічних), дидактичних матеріалів.

Детальніший зміст роботи вчителя над створенням саме дидактичних матеріалів як одного з компонентів інформаційно-навчального середовища та можливості їх використання на уроках висвітлюються в наступному розділі.

РОЗДІЛ 2
РОБОТА ВЧИТЕЛЯ З НАВЧАЛЬНОЮ ІНФОРМАЦІЄЮ

Нагадаємо, що в педагогічній літературі до навчальних посібників відносять предмети та матеріали, які використовують у процесі навчання, щоб забезпечити краще засвоєння учнями знань, умінь і навичок. Сюди також належать підручники, словники, довідники, навчальні карти, картини, таблиці, кінофільми, діафільми, прилади, моделі, макети тощо. Навчальні посібники поділяють на друковані, об'ємні, екранні й звуко-технічні [10, 223]. Один з основних типів навчальних посібників – дидактичні матеріали.

В основу їх створення можуть бути покладені зміст, форма опису та властивості навчальної інформації. Названі фактори впливатимуть на рівень складності завдань.

Робота із змістом дидактичних матеріалів.

Як правило, змістове наповнення завдань стосується аналізу об'єкта (явища), що вивчається, використовується у роботі або виготовляється учнями як цілісного утворення (наприклад, машинна голка – деталь швейної машини, її призначення), як системи з певними властивостями, з виділенням складових частин і їх функцій, взаємозв'язків між ними та системою у цілому (“загальне - конкретне”, “частина - ціле”) та визначенням на цій основі відмінностей від інших об'єктів (наприклад, будова машинної голки; порівняння будови голок: машинної та голки для ручних робіт), як підсистеми з встановленням відносин даного об'єкта з іншими та можливих взаємних впливів (наприклад, роль голки в утворенні машинної строчки, взаємодія з човником, підбір матеріалів для виконання машинної строчки – ниток, тканин з урахуванням номера голки).

У трудовому навчанні до таких об'єктів зараховують: матеріали, інструменти та обладнання, готові вироби, способи технологічної обробки та процеси оздоблення виробів.

Тому, основою для розробки змісту завдань з трудового навчання є схема 2.

Схема 2. Зв'язки між технічними об'єктами та технологічними процесами.

Традиційні завдання в трудовому навчанні різного рівня складності, що пов'язані з *матеріалами* (тканина, трикотаж, нитки для вишивання, пряжа для в'язання, продукти хірування тощо) спрямовані на відтворення учнями інформації про призначення, будову, властивості та відмінності від інших матеріалів (у будові, функціях, застосуванні).

Для встановлення різниці між матеріалами за їхніми зовнішніми ознаками використовуються відповідні вправи. Наприклад, із запропонованих зразків вибрати: тканини полотняного (інших) переплетень, тканини певного колокнистого складу (шерстяні, шовкові, бавовняні, лляні), тканини з набивними малюнками, неткані матеріали, трикотаж, виготовлений машинним способом, трикотаж, в'язаний спицями, трикотаж, в'язаний гачком і т. ін.

У трудовому навчанні зрідка застосовують спеціальні вправи, спрямовані на підбір та використання при виготовленні виробу матеріалів різного кольору, фактури, властивостей. Темі “Українська народна вишивка”, “В'язання гачком”, “В'язання спицями”, “Технологія швейних виробів” вивчають відокремлено. До того ж учителі спираються на традиційні внутрішньопредметні зв'язки: оздоблення швейних виробів тасьмою, мереживом, стрічкою, вишивкою, рідше – аплікацією; в'язаних – орнаментами. Хоча модуль “Проектування та виготовлення виробів з текстильних матеріалів” (див. шкільну

програму “Трудове навчання”) дає можливість практикувати вправи з метою підбрати матеріали та виготовляти вироби з використанням їх різних комбінацій.

Пропонуємо варіанти таких вправ (схема 2, зв’язок “*матеріал – матеріал*”, зв’язок 9 – “*матеріал – виріб*”).

Тема “Українська народна вишивка”:

- 1.1. Тканини гладкофарбовані – нитки.
- 1.2. Тканини з малюнком – нитки.
- 1.3. Тканини різної фактури – нитки.
- 1.4. Тканини – нитки – бісер, бусинки, стеклярус.

Тема “В’язання (гачком, спицями)”:

- 2.1. Нитки різного кольору, фактури.
- 2.2. Трикотаж – матеріали для оздоблення (нитки, бісер, бусинки, хутро, шнури шкіряні, в’язані).

Тема “Технологія швейних виробів”:

- 3.1. Різні за кольором, малюнком, фактурою тканини для виготовлення одягу, виробів у техніці аплікації, клаптикового шиття.
- 3.2. Тканини та матеріали для оздоблення (тасьма, стрічка, мереживо, гудзики тощо).
- 3.3. Тканина – шкіра – хутро – трикотаж для виготовлення м’яких іграшок, колажів, аплікацій, одягу.

Для того, щоб перевірити засвоєння інформації про *інструменти, обладнання, машини*, застосовують запитання про будову, складові частини, призначення знарядь праці. На жаль, нечасто використовують порівняння різних інструментів: ручної та машинної голок, гачка та спиць, канцелярських ножиць та ножиць закрійника. Однак саме такі завдання мають політехнічне спрямування, розширюють уявлення учнів про зв’язок між властивостями та особливостями матеріалів, які враховуються під час вибору інструментів, обладнання для обробки останніх (схема 2, зв’язок 1 – “*матеріали – інструменти*”).

Урізноманітнювати *вироби* можна не лише за рахунок добору матеріалів, але й застосуванням різних технік (схема 2,

зв’язок 4 – “*вироби – способи технологічної обробки*”). Найчастіше у вишитих виробах поєднуються різні техніки вишивання (глухі, наскрізні), у в’язанні спицями, гачком щільні візерунки комбінують з ажурою.

Утім, варіантів поєднань технік у створенні виробів може бути набагато більше: вишивання нитками та бісером; вишивання та плетіння; вишивання та в’язання (гачком; спицями); в’язання та плетіння макраме; в’язання гачком та спицями; вистьобування та пошиття виробу; ручне ткацтво та пошиття виробу; ручне ткацтво, вишивання нитками, бісером тощо.

Спираючись на схему 2 можна розробити вправи, письмові та практичні завдання різного змісту, що ґрунтуються на встановленні відповідності між *матеріалами, інструментами та способами виготовлення й оздоблення виробів, готовими виробами* (схема 2, зв’язки 1 – 10).

Наприклад, підібрати для тканин різної фактури та кольору способи перенесення малюнка на тканину (схема 2, зв’язок 5); для зразків пряжі – візерунки в’язання (схема 2, зв’язок 5); для тканин з різними технологічними властивостями (наприклад, обсипальністю) – способи технологічної обробки (схема 2, зв’язок 5); для ескізу майбутнього виробу (вишитого, швейного) – способи технологічної обробки та процеси оздоблення (схема 2, зв’язки 3,4,10); для малюнка вишивки – матеріали та техніки вишивання (схема 2, зв’язки 4,5,9); для в’язання полотна різної щільності – пряжу, спиці (схема 2, зв’язки 1,8,9) і т.д.

Особливу увагу звернемо на зв’язок “*вироби – матеріали для оздоблення – процеси оздоблення*” (схема 2, зв’язки 3, 6, 9). Учні знайомлять з традиційними способами оздоблення виробів, що виготовляються з тканини (вишиванням, аплікацією; застосуванням матеріалів для оздоблення (тасьми, мережива, стрічки); трикотажу – вишиванням, в’язанням орнаменту.

Рідко використовуються розпис на тканині, випалювання, а також бісер, бусинки, шнури, шматочки хутра та шкіри, розпис або фарбування в’язаного полотна і т.д.

Вивчення способів технологічного оброблення матеріалів можливе різними шляхами:

1. Поглибленням та удосконалюванням знань і вмінь з окремих технік, через вивчення їх ізольовано одна від одної.
2. Творчим поєднанням різноманітних матеріалів, технік та способів технологічного оброблення й оздоблення у процесі виготовлення запропонованих шкільною програмою виробів.

Робота із формою опису навчальної інформації для дидактичних матеріалів.

Багато, щоб для створення дидактичних матеріалів учителі використовували різні форми наукового та художнього подання інформації (див. розділ 1).

У курсі обслуговуючої праці застосовуються всі види наукового опису об'єктів. Але перевага надається словесному, схематичному, графічному та художньому малюнкам.

Словесна інформація в трудовому навчанні подається через тексти підручників, описи технологічних операцій в інструкційних картках, короткі сповіщення в інформаційних картках.

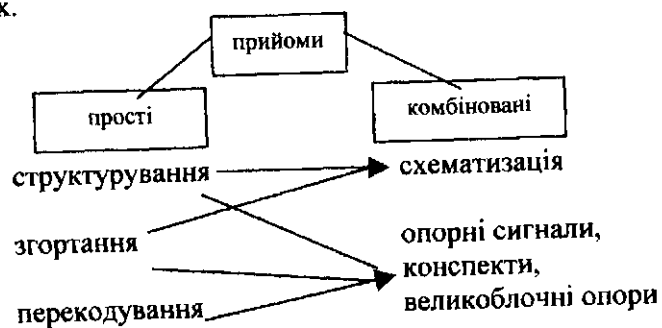

Схема 3. Прийоми роботи з вербальною інформацією, що пов'язані із зміною її обсягу та форм опису.

Враховуючи той факт, що робота вчителів з вербальною інформацією для організації навчально-виховного процесу основна, прийоми роботи з нею ми розділяємо на прості й комбіновані. Останні будуються на базі простих і вимагають переведення або поєднання різних форм наукового та художнього описів матеріалу (схема 3).

Прийоми структурування (виділення головного й другорядного в тексті, поділ матеріалу на частини та встановлення логічних зв'язків між ними, вибір опорних слів) застосовуються в роботі з текстовою інформацією для підвищення ефективності запам'ятовування й відтворення опрацьованого (схема 3).

Досить поширені різноманітні **прийоми згортання** вербальної інформації, що дозволяють зменшити її обсяг, зберігаючи при цьому її зміст. Структурована та згорнута інформація письмово фіксується за допомогою плану, тез, конспекту, схеми тощо.

Деякими з цих прийомів учні оволодівають ще у загальноосвітній школі, рештою – самостійно, під час подальшого навчання.

Особливу роль у навчальному процесі вищої школи підіграє вміння вести конспекти: розміщувати записи на аркуші, використовуючи скорочення, прийоми швидкого письма, колір і т.п.

Переведення вербальної інформації в інший вид або форму опису ми відносимо до **приймів перекодування** (схема 3). Як правило, це приводить до зміни обсягу інформації. Так, схематичний, математичний, графічний описи можуть мати менший обсяг, а отже, більшу щільність інформації. Таким чином, вербальну інформацію можна передати схематично, технічним або художнім малюнком, формулами тощо, можливі і зворотні перетворення (схема 1).

Доцільно, щоб опрацьована учнями навчальна інформація, була подавалася поєднанням декількох форм: тексту, малюнків, схем, формул [2; 30].

Учителі трудового навчання можуть використовувати для створення дидактичних матеріалів варіанти перекодування або ж сполучення різних форм інформації: "текст – художній малюнок", "текст – технічний малюнок", "текст – формула", "технічний малюнок – формула", "художній малюнок – технічний малюнок".

Приєм схематизації (схема 3) інформації розглядаємо у двох значеннях: як комбінований, що передбачає одночасне структурування і згортання вербальної інформації та побудову

структурно-логічних схем тексту і як перекодування (переведення вербальної форми опису у схематичну).

У першому разі залишається незмінною форма опису (вербальна), але зменшується її обсяг, у другому – відбуваються зміни і форми, і обсягу опису.

Наприклад, словесний та схематичний описи візерунка для в'язання спицями мають різний обсяг (рис.6.).

У сучасній педагогічній практиці широко застосовуються **опорні сигнали, конспекти** (інновації В.Ф. Шаталова, С.М. Лисенкової, С.М. Ейніса та ін.), **великоблочні опори** [31]. Ми розглядаємо їх як результати структурування, згортання та перекодування інформації (схема 3). Такі опори можуть містити згорнуту вербальну інформацію, зазвичай, у формі окремих слів, фраз, в яких закладений основний її зміст;

інформацію закодовану літерами, цифрами, лініями, геометричними фігурами; інформацію схематизовану за допомогою як загальноприйнятих, так і спеціальних умовних позначень; інформацію, подану математичною формою опису (рівняння, графіки, формули); а також інформацію, відтворену в художньому малюнку (як правило, простому). Великоблочні опори відображають не лише основні одиниці змісту значного блоку навчального матеріалу, а й зв'язки між ними.

Резинка 3x3	Словесний опис	Схема
1 ряд – 3 лицьові, 3 виворітні чергувати до кінця ряду.		2 ряд - - -
2 ряд - в'язати за малюнком (над лицьовими петлями вив'язувати лицьові, над виворітними - виворітні).		- - - 1 ряд
3 ряд – візерунок повторюється з першого ряду.		Умовні позначення: - лицьова петля - - - виворітна петля

Отже, навчальна інформація може подаватися за допомогою різних описів, які педагоги враховують при створенні дидактичних матеріалів.

Урахування властивостей інформації під час розробки дидактичних матеріалів.

Завдання для роботи учнів можуть містити як повну, так і надлишкову або неповну інформацію, достовірні або недостовірні дані. Опрацьовуючи такі завдання, учні повинні доповнити інформацію, відшукати додаткові дані, виділити головне та суттєве, знайти помилки тощо.

Спираючись на думку Л.М. Фрідмана [42] про те, що ефективність навчального процесу визначається врешті-решт характером діяльності учнів, а не вчителя, пропонуємо систему завдань (див. таблицю 2), що спонукає учнів до виконання різних дій з навчальною інформацією:

1. Ознайомлення з навчальним матеріалом.
2. Виділення структурних частин у сповіщенні.
3. Відтворення словесної інформації.
4. Аналіз інформації на достовірність, знаходження помилок.
5. Узагальнення одержаних відомостей.
6. Виконання дій за зразком (спираючись на одержані відомості).
7. Робота з неповною інформацією (відновлення, доопрацювання);
робота з надлишковою інформацією (відбір необхідної чи корекція поданої).
8. Переведення сповіщення в іншу форму опису.
9. Створення суб'єктивно чи об'єктивно нової інформації.

Таблиця 2
Система дидактичних завдань для учнів з курсу
обслуговуючої праці

Словесна інформація	Графічна (схеми, креслення)	Художній малюнок об'єкта
1. Прочитай текст, інструкційну карту (1).	1. Прочитай схему (8).	1. опиши малюнок, ескіз (8).

2. Склади план (2).	2. Знайди відповідність між схемами та словесними описами візерунків (8).	2. Порівняй декілька ескізів майбутнього виробу (4).
3. Склади структурно-логічну схему тексту (2).	3. Знайди і виправ помилку на схемі (4).	3. Проаналізуй ескіз майбутнього виробу, знайди недоліки, зроби висновки (4, 5).
4. Постав запитання до тексту (2).	4. Допрацюй схему (домалюй елементи, які відсутні) (7).	4. Скоректуй, виправ ескіз моделі (7).
5. Знайди помилки в тексті (4).	5. За схемою виконай виріб (зразок в'язаного полотна, вишивального шва) (6).	5. Допрацюй малюнок, ескіз (7).
6. Зроби висновки (4).	6. Добери зразки (швів, в'язок, тканин) у відповідності до схеми шва, в'язки, ткацького переплетення (8).	6. Добери за малюнком матеріали для роботи: а) нитки та тканину для вишивання; б) тканину для аплікації; в) тканину та оздоблення для моделі одягу; г) пряжу для орнаменту (8).

7. Перекажи текст (3).	7. Склади схему: а) за словесним описом; б) за готовим зразком (8).	7. Склади орнамент для вишивання, в'язання (9).
8. Дай відповіді на запитання (3).	8. Склади інструкційну картку за схемою, картою ескізів (8).	8. Виконай ескіз моделі швейного виробу: а) на основі словесного опису; б) за кресленням (8).
9. Склади загадку, казку, гру (кросворд, ребус), головоломку (8, 9)	9. Виконай технічне моделювання: а) за ескізом; б) за словесним описом моделі (8).	9. Розроби ескіз майбутнього виробу (9).
10. Розроби дидактичні матеріали з певної теми (9).		

Запропонована система (таблиця 2) залишається відкритою, вона може змінюватись, доповнюватись іншими завданнями. Це своєрідна матриця для створення комплексів завдань як для конкретного уроку, так і для занять з певної теми, розділу тощо.

2.1. Робота з текстовими навчальними матеріалами

Навчальні тексти, як дидактичні матеріали розробляються авторами підручників, підбираються вчителями та розрізняються не лише змістом, але й типом інформації (довідкова, описова, пояснювальна і т.п.).

Проте, як відзначає І.С. Якиманська, останні розраховані на так званого середнього учня. Вони не орієнтовані особистісно, бо всім учням пропонується єдиний зміст навчального матеріалу (вибирається один підручник). Крім того, самі тексти подаються в одній (здебільшого словесній) формі.

Зазвичай після читання тексту, учням пропонують дати відповіді на запитання, що стосуються змісту прочитаного також у словесній формі – переказати навчальний текст. Аналізуючи навчальні матеріали різні за змістом та формою, автор пропонує побудувати роботу над текстом інакше. Наприклад, дібрати декілька текстів одного змісту, але з різних джерел (різних підручників, наукової, художньої літератури, публіцистики). Таким чином, підручник буде основним, але не єдиним джерелом інформації. Більше того, джерело інформації обирає сам учень. Ясна річ, вірогідність використання такого прийому вища на уроках літератури, історії, біології [46, 64].

Як правило, більшість шкільних завдань для роботи з текстовою інформацією пов'язані з відтворенням або аналізом останньої: прочитай, перекажи, дай відповіді на запитання, склади план, схему, постав запитання, зроби висновки, знайди помилку, склади загадку (казку, емпатійний твір, гру-головоломку) і т.п. (див таблицю 2).

З огляду на те, що більшість таких завдань добре відома як вчителям, так і учням, вважаємо за потрібне зупинитись на завданнях менш поширених: “Постав запитання”, “Склади схему”, “Знайди помилку”, “Склади загадку (казку, емпатійний твір)”.

Завдання “Постав запитання”.

Проблема формулювання запитань у письмовій формі виникає у вчителів при створенні матеріалів для перевірки знань учнів. Зважаючи на те, що в трудовому навчанні

більшість письмових завдань вимагає репродуктивного відтворення вивченого матеріалу, пропонуємо варіювати їхню форму. Нею може бути:

1) запитання

а) запитання, яке потребує альтернативної відповіді “так” або “ні”. Наприклад, чи закріплюють нитку у вишивках з допомогою вузликів? (відповідь: ні);

б) запитання, яке потребує відповіді у формі переліку понять. Наприклад, які ви знаєте способи нарізки овочів? або назвіть способи нарізки овочів;

в) запитання, яке потребує відповіді, побудованої як фраза. Наприклад, що таке тканина? або що називається тканиною?

2) фраза, яку необхідно продовжити (доповнити).

Наприклад, зовнішнє окреслення предмету – це...або силует – це...

3) перелік понять, який треба продовжити (з пропущеними одним або декількома). Наприклад, до основних кольорів відносять: ..., синій, ..., (це так звані запитання-підказки)

4) перелік понять, до яких треба підібрати загальну назву (більш загальне поняття). Наприклад, гудзики, гачки, кнопки – це ...

5) перелік понять, між якими існує певна залежність, яку треба встановити та доповнити запис.

Наприклад,

а) пшениця – манка, б) тканина – ткацький верстат,
просо – ... трикотаж – ...

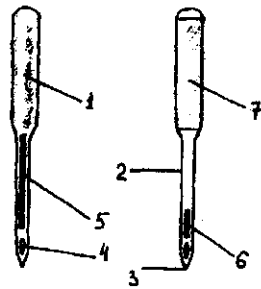
(відповідь: а) зерно – крупа (пшоно); б) продукт праці – інструмент праці (спиці, гачок, в'язальна машина)

б) загадка, яку потрібно відгадати.

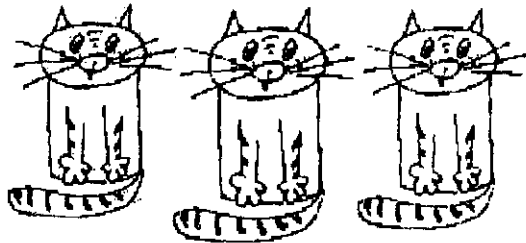
Наприклад: Картопля, морква, огірок,
Цибулінка й бурячок,
Немов би пісеньки куплет,
Одержали ...

(вінегрет)

7) малюнки, схеми, інша графічна інформація, де треба назвати ціле або його частини. Наприклад, назви частини машинної голки.

8) гра – ребус, який потрібно розшифрувати

Відповідь: трикотаж.

Запропоновані форми письмових запитань учителі можуть використовувати, розробляючи тестові завдання, предметні та словесні дидактичні ігри, інші навчальні матеріали.

Завдання "Склади схему".

Такі завдання передбачають активне читання навчального тексту з одночасною побудовою допоміжних схем, які слугують опорою для відтворення опрацьованої інформації. Складання структурно-логічних схем тексту на основі виділення основних понять та встановлення логічних зв'язків між ними, запропоновані Д. Хамбліним [43]. Дослідник розглядає можливі варіанти схем: "Генеалогічне дерево", "Павучок", "Вибери собі стежку".

Схеми на зразок "Генеалогічне дерево".

На лівій частині аркуша записується основне загальне поняття та його складові, на правій частині учні малюють схему. Найчастіше у підручниках, довідниках зустрічаються саме такі схеми (схема 4):

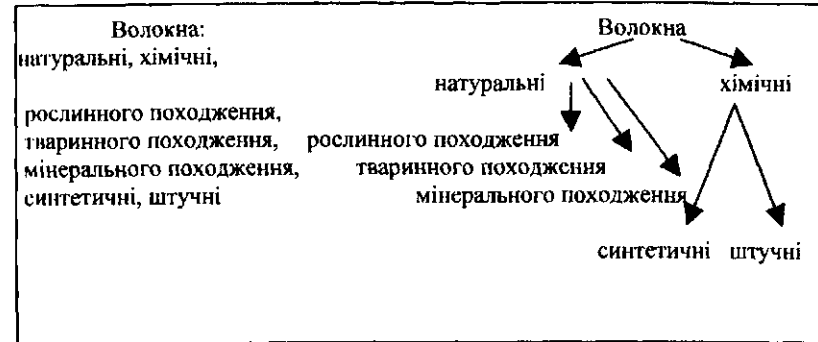

Схема 4. "Генеалогічне дерево".

Цікава також схема "Павучок" (схема 5). Розташування в ній інформації нагадує сітку, мережу. Для створення схеми учень записує назву теми (питання, поняття), обводиться її овалом. Це, так би мовити, тіло павучка. Далі обмірковує, які поняття конкретизують тему і розташовує їх на схемі у такій спосіб, щоб вони утворили "ніжки павучка". Прагнучи "підсилити" стійкість кожної "ніжки", під'єднує до неї опорні слова, фрази, які допоможуть відтворити матеріал.

Схема "Вибери собі стежку" (схема 6) дає змогу учневі будувати логічну розповідь. Учень записує слово (фразу), потім приєднує до нього наступні і т.д.

Завдання "Знайди помилку".

Робота з подібними завданнями формує в учнів уміння здійснювати контроль та самоконтроль своєї діяльності, знаходити помилкову інформацію, коректувати її. Для того, щоб підготувати завдання, вчителю необхідно дібрати

матеріал описового характеру (скажімо, інструкційної картки для практичних робіт у трудовому навчанні) та внести у текст декілька помилок.

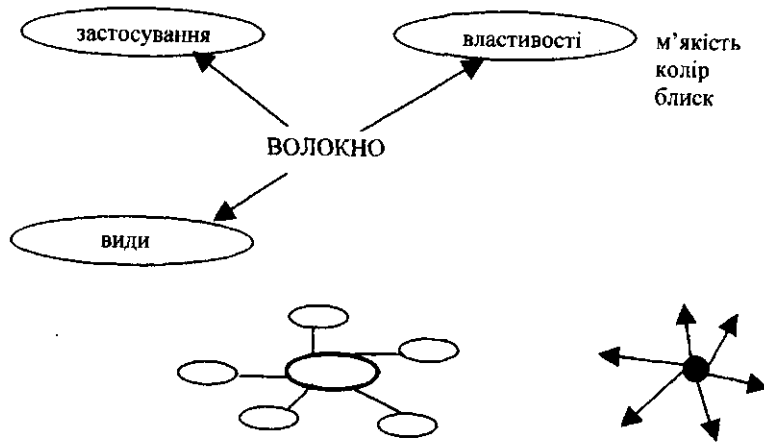

Схема 5. "Павучок".

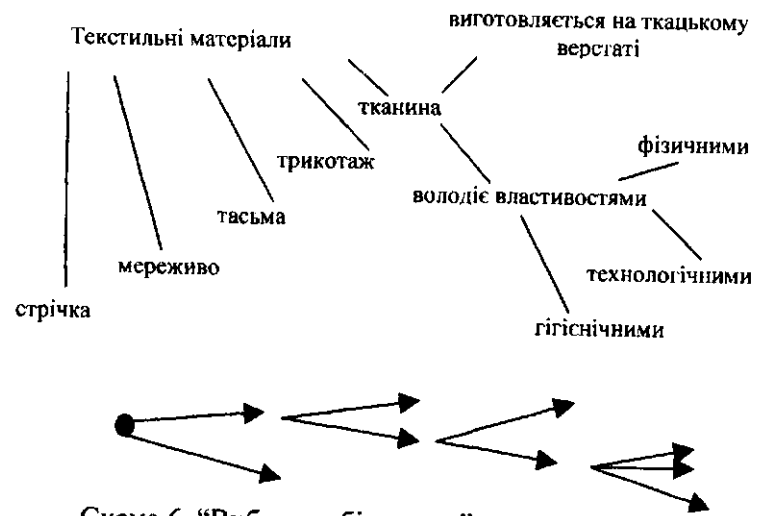

Схема 6. "Вибери собі стежку".

Про їхню кількість учитель може не повідомляти учнів. Помилки бувають різними: у фактичному матеріалі (наприклад, неправильно вказані властивості предмета праці) або в

організації матеріалу (порушений порядок технологічних операцій в інструкційній картці), але доступними для учнів.

Цей досить відомий педагогічний прийом, що дозволяє розвивати в учнів уміння контролювати діяльність, не піддаватися авторитарному впливу, використовується в педагогічній практиці як початкової школи (Ш.О. Амонашвілі): приклади з помилками, пошук помилок у письмових завданнях, навмисні помилки вчителя в ході пояснення нового матеріалу, самоперевірка контрольних робіт [1, 80], так і загально-освітньої (А.О. Гін) та вищої школи: навмисні помилки викладача при поясненні нового матеріалу, пошук помилок у текстах, письмових роботах (рішеннях задач) [9, 13].

Завдання "Склади загадку (казку, емпатійний твір)" ставить за мету розвиток у майбутніх учителів умінь переводити вербальну інформацію з одного виду в інший (зокрема, наукового опису в художній), а також вільного володіння навчальним матеріалом, імпровізацією з ним. Такі твори вчитель може складати разом з учнями. При цьому учням пропонується писати їх самостійно та ще й ілюструвати, бо, як відомо, найкращий спосіб пояснити незрозуміле, запам'ятати те, що погано запам'ятовується, зробити нудне цікавим – вигадати про нього казку. Учні 5 – 7 класів можуть оформляти свої твори як "книжечку-малючок".

Звісно, це складні завдання, проте цікаві, мають творче спрямування. Вони уможливають бачення звичайних предметів і явищ у новому, неочікуваному ракурсі, вчать сприймати наукову інформацію з позитивними емоціями, серйозні поняття з почуттям гумору, розвивають уяву, фантазію. З часом, зібравши своєрідну картотеку з таких учнівських робіт, учителі зможуть використовувати їх на заняттях та в позакласній роботі у формі окремих фрагментів. До того ж цей матеріал можна покласти в основу розробки нестандартних уроків (уроку - казки, уроку - фантазії, уроку - подорожі в казкову країну, уроку - мандрівки у минуле (майбутнє), уроку - конкурсу тощо).

Перед роботою над цими завданнями необхідно пригадати з учнями, що таке загадка, казка, підкріпивши цю інформацію прикладами та звернувши увагу на можливу форму цих творів – віршовану або прозову. У трудовому навчанні учні

можуть складати загадки про матеріали, інструменти та обладнання, готові вироби та технологічні процеси їх виготовлення. Ці ж об'єкти можуть стати і казковими героями, але сюжет твору (події, що з ними відбуваються) повинен обов'язково поєднуватись із технологічними процесами, окремими операціями. Наприклад, виготовлення швейного виробу (розкрій, виконання волого-теплової обробки), приготування страви (смажіння, відварювання) тощо. Звісно, у казці герої живуть, радіють, про щось мріють, на щось сподіваються. Розповідь у творі ведеться від імені автора або одного з персонажів.

Такі завдання не нові для педагогіки. Зокрема, про творчість словом (складання казок, оповідань) як про засіб розвитку розумових здібностей дітей йдеться у В.О. Сухомлинського [40, 446].

Учителька фізики Топфівської школи, що на Львівщині, З.Г. Данилів складає сама такі твори, систематизує їх за темами, розділами шкільного предмета [12]. Творча гра, казка, за словами вчительки, змушує учня мимоволі задуматися над механізмами тих чи інших явищ, фізичних процесів, розглянути їх ніби з середини, зримо "побачити". Ось приклад однієї з казок З.Г. Данилів. Називається вона "Вольтметр - дивак"[12].

Поза очі його називали Диваком. Та і чому б не називати? Усі разом візьмуться за руки, створять коло, мирно розмовляють. А він... Завжди наодинці, відлюдьком. А то шукає собі десь притулку. Вчепиться, приміром, до Лампочки чи Резистора, та ще й твердить, що від нього велика користь. Він, бачте, міряє напругу!

А кому вона потрібна, ця його напруга? Його хотіли "поставити на місце" – нехай поводить як усі. Та де там! Бубонів щось про великий свій опір.

Одного разу поставили-таки силоміць поряд з усіма, так він, як завжди, усе кричав про свій опір. І добився свого – Струм у його присутності був чомусь дуже малим. Після цього ніхто ніколи не тягнув його у коло. Та недавно він напросився в напарники до Джерела Струму, почав твердити про велику небезпеку, що насунулася на нас, просив-благав усіх не створювати кола, бо надто висока напруга буде у ньому.

О, аж страшно, як згадаю! Наша самовпевнена Лампочка, не послухала його, зробила крок назустріч своїй загибелі... І згоріла! А їй так яскраво жилося на світі!

Тепер Вольтметр усі поважають, він примусив рахуватися з собою та із "його напругою", хоча поза очі продовжують називати Диваком.

Розповідь від Повзунковий Реостат.

Таку роботу можна виконувати з використанням вільної імпровізації, інтуїтивно, спираючись на аналогії відомих зразків загадок, казок. Утім, попереднє ознайомлення з відповідними правилами та прийомами складання цих творів, які розглядаються в одному з розділів теорії рішення винахідницьких задач [25; 29], значно полегшує виконання завдання. Зокрема, для створення загадок учнів ознайомлюють з відповідними прийомами [29].

Наприклад, вирішили скласти загадку про мереживо. Для цього треба спочатку заповнити таблицю:

На що схоже?	Чим відрізняється?
на сир	неістівне
на павутину	не рветься

Зрештою маємо загадку: "Як сир, але з'їсти не можна, як павутина, але не рветься". (Мереживо).

Таблиці-опори можуть бути й іншими:

Який?	Що таке ж?
міцний	камінь
блискучий	дзеркало
з носиком	чайник

Одержимо загадку: “Міцний, а не камінь, блискучий, а не дзеркало, з носиком, а не чайник”. (Гачок).

Використовуючи нову опору:

Що робить?	Що таке ж?
залишає слід	Як олівець

та попередню одержимо ще один варіант: «Біла, а не сніг, крихка, а не крига, слід залишає, а не олівець». (Крейда).

Казки також мають певні прийоми, які створюють нові образи: збільшення / зменшення об’єктів (наприклад, казка “Дюймовочка”); об’єднання / поєднання частин, притаманних різним об’єктам (наприклад, хата Баби Яги); зміна законів природи (наприклад, казка “Дванадцять місяців”); додавання нової властивості, запозиченої з інших об’єктів (наприклад, оживають, говорять неживі предмети, як у казці “За щучим велінням”) [25]. Тим, хто зацікавився створенням казкових сюжетів радимо прочитати книгу відомого італійського письменника Дж. Родарі «Грамматика фантазії: Вступ до мистецтва вигадування історій». Серед розмаїття ідей, цього автора, виділимо приклад, який може служити поштовхом для дитячої фантазії, як основи фантастичних пригод, оповідань і т. ін. Героєм казкового твору буває людина із скла, дерева, криги, морозива, вершкового масла, шоколаду, навіть мигдального тістечка. А діяти, рухатися, заводити знайомства, спричиняти різні події такий герой буде відповідно до властивостей того матеріалу, з якого він зроблений. Таким чином, будь-який матеріал, що обробляється учнями на уроках трудового навчання, придатний і для казкового сюжету [35, 88].

Емпатійний твір - мініатюра.

Емпатія (англ. *empathy* – співчуття, співпереживання) – здатність відчувати та передати стан, почуття іншої живої істоти (людини, тварини або ж персоніфікованої рослини, речі). Це також дар перевтілюватися у будь-яке явище, предмет, усвідомлювати його настрій, характер та вміння передати все це в описі. Звідси подібні твори називають емпатійними. Розповідь у них ведеться від першої особи: я - молоко, я - швейна машина.

У написанні емпатійного твору допомагає серія запитань про об’єкт: який це об’єкт; який у нього настрій, характер; скільки йому років; яке його ставлення до себе, до інших, до світу в цілому; що любить робити; як склалася його доля?

2.2. Прийоми роботи з графічними зображеннями

Великі обсяги інформації, використовуваної у навчально-виховному процесі, передаються схемами, кресленнями, графіками, діаграмами, географічними картами.

Незважаючи на те, що в семіотиці знаки не відокремлюють від малюнків, за змістом та характером утіленої в них інформації вони різні. Безперечно, знак і малюнок – матеріалізовані носії образу, замітники об’єкта. Але малюнки описують предмети і явища, які ми реально бачимо, зберігають геометричну подібність, зовнішні ознаки предметів. Знаки також умовно репрезентують дійсність, але їхнє змістове наповнення розробляється людиною. До знаків відносять: геометричні фігури, літери, цифри, кольорові плями. Знаками можна зображати не лише конкретні, а й абстрактні, узагальнені, ідеалізовані об’єкти.

Між знаками та малюнками існує багато проміжних утворень. Так, малюнки можна спрощувати, внаслідок чого вони набувають стилізованого, схематичного образу, тобто втрачають деякі (неосновні) риси подібності з предметом і наближаються до знаків, як от піктограми.

Отже, розглянемо розроблення дидактичних матеріалів із застосуванням різновидів графічних зображень: схем, креслень, піктограм, художніх малюнків.

Значна частина наукових знань описана схематично. Крім схем, побудованих на основі структурування та згортання текстової інформації (див. главу 2.1.), розрізняють схематичну форму опису матеріалу з допомогою умовних позначень.

До найпоширеніших схем, які застосовуються у навчанні, відносять: схематичний малюнок, технічна документація, діаграма тощо [30].

Навчальні предмети, на яких учнів озброюють уміннями та навичками описувати предмети та явища схематично і читати схеми, – це насамперед математика, історія, географія, праця.

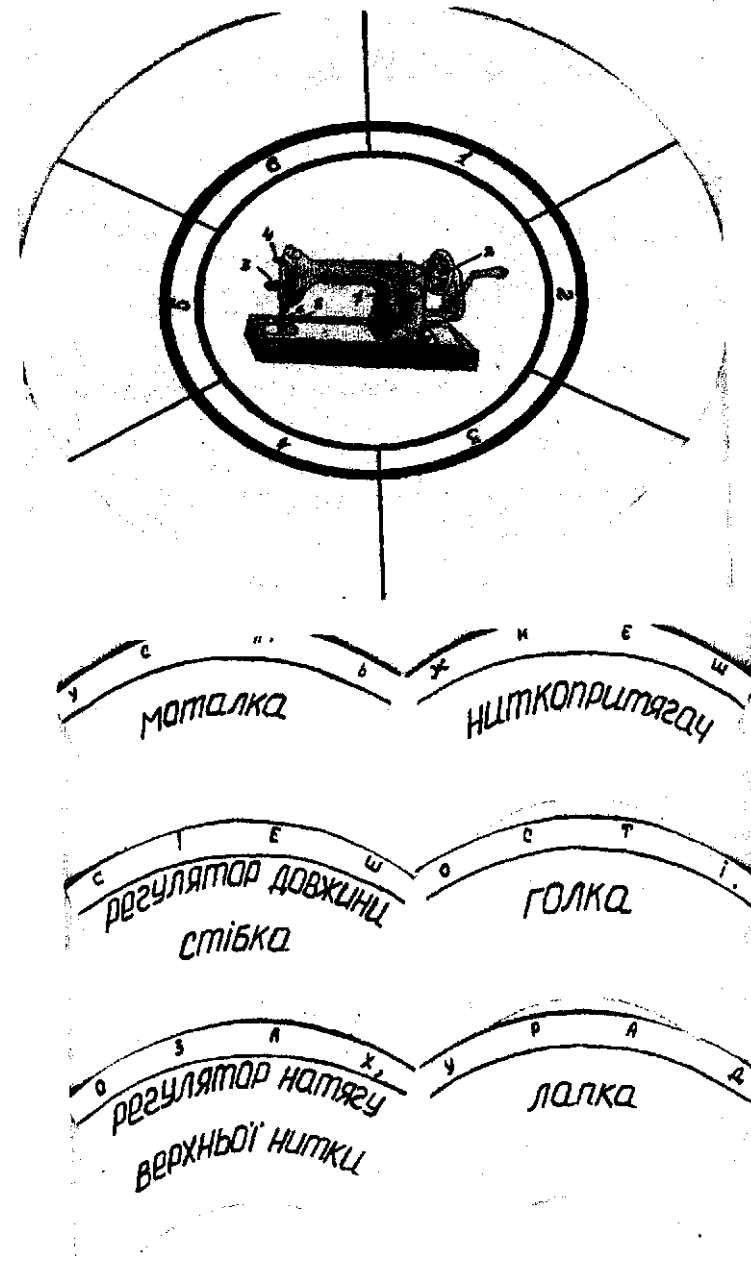
На уроках трудового навчання учні працюють з різними графічними зображеннями технічних об'єктів: кресленнями, схемами (ткацьких переплетень, машинних та ручних швів, обробки окремих деталей швейних виробів, візерунків в'язання спицями та гачком, електричних кіл, кінематичними схемами механізмів швейної машини), графічними зображеннями вишивальних швів і т.п., вчать їх читати, складати та використовувати у ході виготовлення виробів.

Для формування в учнів умінь роботи із схематичною інформацією вчителі можуть пропонувати завдання, в основу яких покладено відношення “технічний об'єкт – його науковий опис (словесний, схематичний)”. Ось приклад системи таких завдань:

1. Прочитай схему.
2. Знайди та виправ помилку у схемі.
3. Допрацюй схему (домалюй елементи, які відсутні).
4. Добери зразки (швів, в'язок, тканин) відповідно до схеми.
5. Порівняй схеми (знайди спільне та відмінне).
6. Склади інструкційну картку за схемою, карткою ескізів.
7. Склади схему за словесним описом.
8. За запропонованим зразком в'язаного полотна (шва) склади схему.
9. Виконай за схемою зразок в'язаного полотна, вишивального чи машинного шва.

Завдання “Прочитай схему” та “Склади інструкційну картку за схемою” передбачають переведення учнем інформації зі схематичного у словесний опис, “За словесним описом склади схему” становить собою зворотне переведення. Прийом “Добери зразки до схеми” розвиває уміння читати схематичні зображення, сприяє розумінню учнями зв'язку між натуральним об'єктом та його графічним образом.

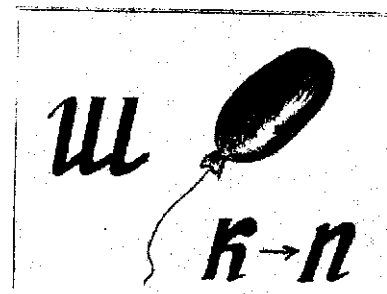
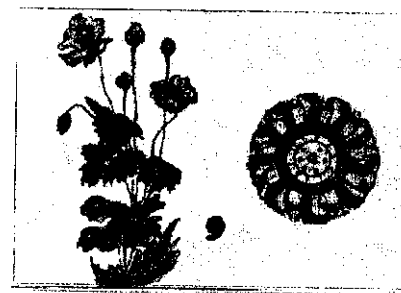
Проілюструємо деякі з цих завдань.

**Гра “Сієш у сльозах,
жнеш у радості”**

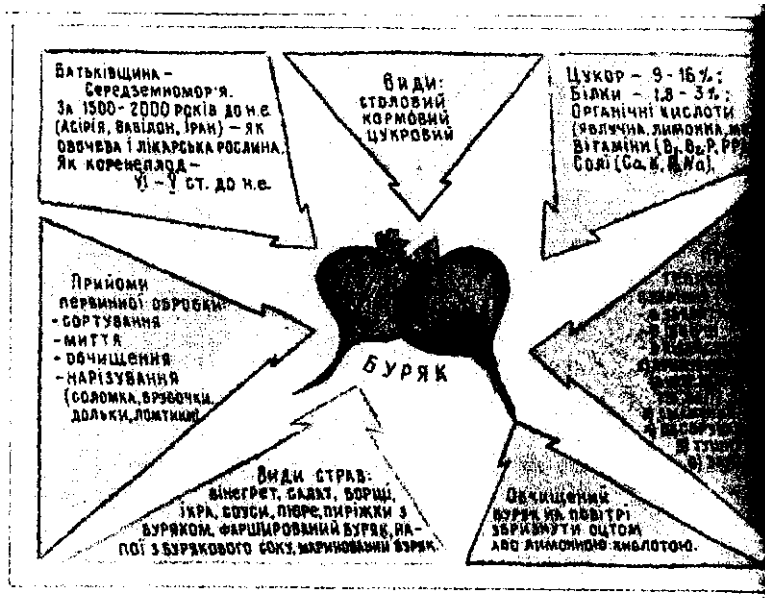
Піктограми. Правила техніки безпеки.

Ребуси. Машина. Шпुлька.

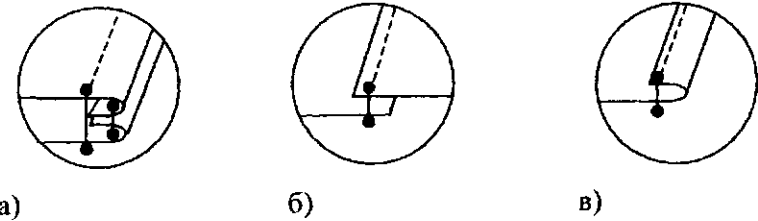

Картки для гри-лото "Давайте познайомимось".

Завдання 1.

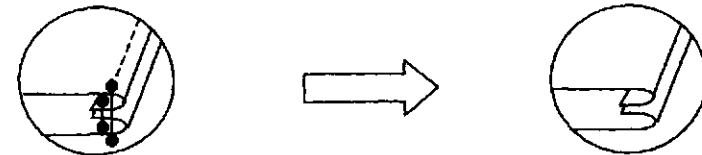
1. Назвіть шви, зображені на схемах:

Які з них належать до з'єднувальних?

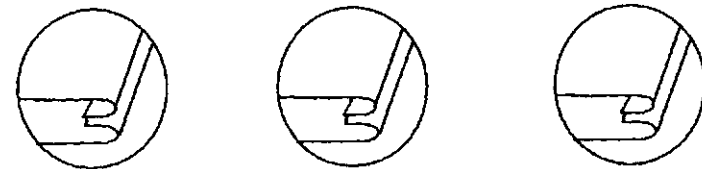
Завдання 2.

Знайдіть та виправте помилки на схемі подвійного шва:

Завдання 3.

Допрацюйте схему:

1) накладного шва 2) подвійного шва 3) обшивного шва

СТРАВИ: солянки; розсоляники; холодне борщі; окрешка; вінегрет; салати; фаршировані огірки; ікра із солоних огірків.

ТУШКОВАНІ ОГІРКИ: огірки, запечені в сметані; соуси

МАРИНОВАНІ

СОЛОНІ чистять шкірку, видаляють насіння

СВІЖІ парни, промивати, не овчати, грибки, промивати, зрізують тонкий шкірки

АГУРОС (дурог) (дурог) - медолюбивий. Батьківщина Італія. Дикий огірок. Дурог.

УМОВИ ЗБЕРІГАННЯ:

- Хімічні умови - не більше 2 дів;
- Температура 1°C | відносна вологість повітря 85-90% - до 20 днів;
- Зберігати окремо від яблук.

ВОДА - 85-96%; Вуглеводи - 2,2-2,7%; Білки - 0,7-0,9%; мінеральні солі - 0,4-0,5% (P, Ca, Mg, Fe); мікроелементи (Cu, Mn, Zn, J, Co)

ГРІХОТУ в страві огірок можна замінити, якщо обчищений від шкірки і поставити на кілька хвилин в мильну з дубильною кислотою суміш, після чого змити водою.

Великоблочні опори для теми "Технологія приготування овочевих страв"

Завдання 4.

Порівняй (знайди спільне та відмінне) у схемах в'язання гачком та спицями.

Візерунок 1

2 ряд ● + + + + +
 + + + + + ● 1 ряд
 ○ ○ ○ ○ ○

Візерунок 2

2 ряд | | | | |
 - - - - - 1 ряд

Умовні позначення:
 ○ - повітряна петля;
 ● - петля підйому;
 + - стовпчик без накиду

| - лицьова петля;
 - - виворітна петля

До графічних зображень натуральних об'єктів, що традиційно використовуються в курсі трудового навчання, відносяться й художні малюнки швейної машини та її деталей, моделей швейних виробів, аплікацій, візерунків для вишивання і т.д. Малюнки можуть застосовуватися при створенні різноманітних завдань, вправ для учнів.

1. Завдання "Опиши малюнок, ескіз". Їх застосовують у вивченні теми "Конструювання та моделювання швейних виробів". Вони передбачають усний або письмовий опис ескізу за планом і тим зумовлюють переведення художньої форми подання матеріалу (художній малюнок) у словесну наукову.

2. Завдання "Проаналізуй ескіз майбутнього виробу, знайди недоліки, зроби висновки" або "Порівняй декілька ескізів майбутнього виробу". Головна мета завдань – навчити учнів визначати недоліки в композиційному вирішенні виробу (швейного, вишитого). Ці недоліки можуть стосуватися композиційного розташування візерунка вишивки на виробі; відповідності розмірів виробу та візерунка, форми виробу та характеру візерунка (рис.7.).

Встановить, якому ескізові відповідає опис моделі:
 спідниця з
 трьома складками з обох боків переднього
 полотнища. Біля
 бокових швів – накладні кишені. Застібка центральна
 на гудзики.
 Спідниця звужена до низу.

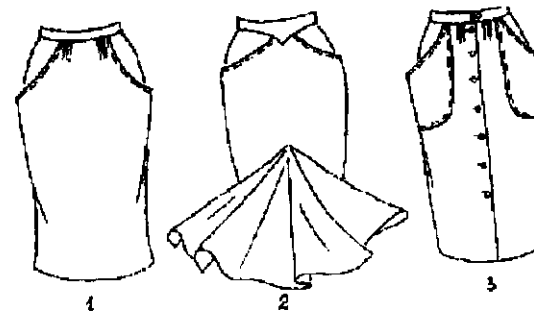

Рис.7. Приклад завдання 2.

3. Завдання "Відкоректуй, виправ ескіз моделі". Учням необхідно визначити елементи, що не відповідають основному творчому задуму автора, та змінити їхню форму, розміри, розташування або ж замінити їх іншими, а при необхідності усунути взагалі. На ескізи для таких завдань можна наносити зайві елементи, створюючи таким чином завдання з надлишковими даними.

4. Завдання "Допрацюй малюнок, ескіз". Для дітей молодших класів формулювання завдання змінюють – "Допоможи лінивому художнику". Характер завдань може бути різним: розфарбуй малюнок, добери кольори для вишивки, аплікації, моделі одягу; домалюй елементи, які відсутні на ескізі моделі одягу (комір, рукав, кишеня, елементи оздоблення тощо).

Вправи такого типу містять неповну інформацію, яку необхідно відновити. Якщо перше завдання вимагає вибору кольорів за принципом їхнього гармонійного поєднання, то друге – складніше, спрямоване на аналіз композиційного

вирішення майбутнього виробу, а саме його форми та силуету, ліній, розмірів і форм окремих деталей.

Отже, завдання 1 – 4 пов'язані із формуванням в учнів умінь аналізувати та коректувати ескізи виробів, спираючись на знання з основ кольорознавства та композиції.

5. Завдання “Склади орнамент для вишивання, в'язання”.

Ці вправи також різні за рівнем складності: розроблення геометричного або рослинного орнаменту за пропонованими мотивами; самостійний добір мотивів та складання на їхній основі орнаменту; самостійне створення орнаментальної композиції.

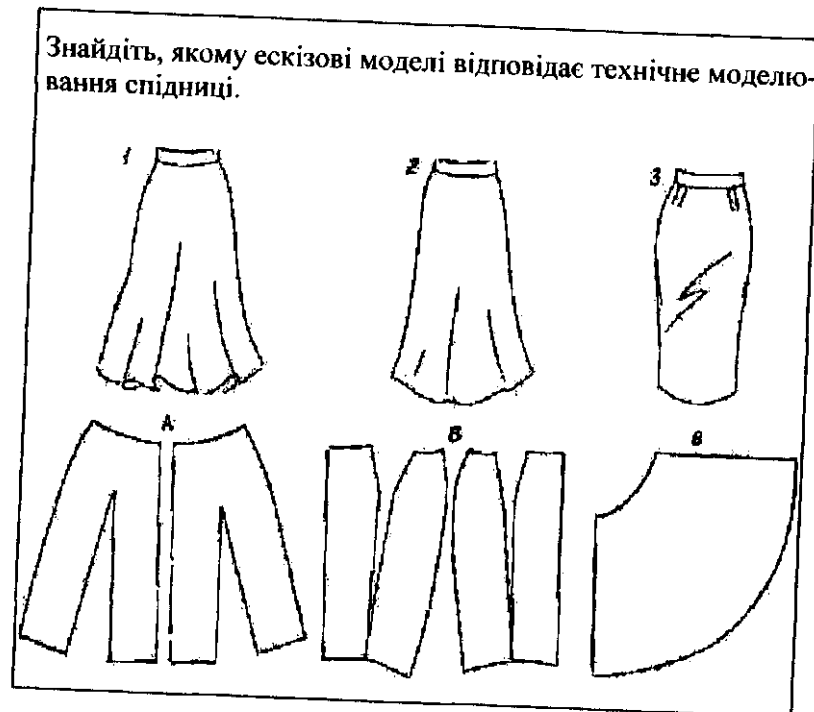

Рис. 8. Приклад завдання 6.

6. Завдання “Виконай за ескізом моделі технічне моделювання” спрямоване на переведення художньої форми опису матеріалу в наукову графічну (креслення швейного

виробу) (рис.8.). Можна застосовувати і протилежний варіант – “Виконай ескіз за кресленням”.

7. Вправа “Добери за малюнком, ескізом матеріали для роботи: нитки та тканину для вишивання; тканину для аплікації; тканину та оздоблення для моделі одягу; пряжу для в'язання орнаментів.

Ця група завдань дозволяє учням установлювати взаємозв'язки між натуральним об'єктом та його художнім описом.

Добір матеріалів для виготовлення виробу (вишитого, в'язаного, швейного) за ескізом останнього – складне практичне завдання. При цьому може бути створена проблемна ситуація, в якій школярам з різноманітних предметів праці (матеріалів) потрібно вибрати необхідні. У такій роботі враховується і творчий задум майбутнього виробу, і його призначення, і властивості матеріалів, які пропонуються для роботи (наприклад, для тканин – фізичні, гігієнічні, технологічні), і гармонійне поєднання матеріалів за фактурою та кольорами.

Малюнок виробу може буває кольоровим або чорно-білим. Відповідно для останнього варіанту завдання ускладнюється. Цілеспрямовано використовуючи завдання такого типу та різні способи організації вирішення проблем: (допомога вчителя; груповий пошук; індивідуальне вирішення проблеми учнем), можна поступово переходити до більш активних, самостійних форм роботи учнів.

Як дидактичний матеріал у трудовому навчанні також застосовується піктографічне письмо.

Піктографія (від лат. *pictus* – намальований та грецьк. *grapho* – пишу) – відоме ще з часів неоліту письмо малюнком, відображення загального змісту сповіщення за допомогою малюнка або системи малюнків. Широко застосовується в наш час для подання різної інформації: піктограми різних видів спорту на олімпіадах, знаки дорожнього руху, позначки на упаковці продовольчих та непродовольчих товарів (упаковка одноразового використання, екологічно чистий продукт) тощо. Піктографічне письмо залучають для розроблення правил техніки безпеки, оформлення стендів кабінету трудового навчання (кольорова вкладинка).

Одним із завдань для роботи учнів з піктограмами може стати таке: пропонуються різні піктограми без написів; потрібно пояснити, що вони означають.

Слід сказати, що зображення, моделі, знаки відіграють усе більшу роль у навчанні, витісняючи звичні тексти [32, 188]. Робота зі знаками (знаковими системами), переведення однієї знакової системи в іншу, кодування й декодування та інші процедури стають невід'ємним атрибутом діяльності людини інформаційного суспільства.

2.3 Використання різних прийомів роботи з інформацією для розроблення великоблочних опор, предметних та словесних дидактичних ігор

Постійне зростання масиву наукової та навчальної інформації породжує проблему її запам'ятовування. Для кращого та швидкого засвоєння необхідно зменшити обсяг інформації, тобто ущільнити, згорнути її шляхом додаткової систематизації та узагальнення.

З цією метою створюють наочність у вигляді великоблочних опор. Як зазначалося вище (див. главу 2), під великоблочними опорами розуміють вид графічної наочності, що становить собою схематичне конспективне зображення великого блоку навчального матеріалу. Опорні конспекти та великоблочні опори розробляються на основі прийомів структурування, згортання та перекодування інформації (схема 3).

Виділяють такі етапи складання великоблочних опор:

1. Аналіз навчальної програми з певної теми, відбір і структурування інформації (виділення її окремих блоків).
2. Виокремлення опорних понять у кожному блоці та відображення їх у стислій образній формі (через загальноприйнятні або спеціально розроблені знаки, символи, прості малюнки). Головне при цьому – стислість, мінімум текстової інформації. Але нові терміни необхідно записувати повністю.

3. Компонування закодованих понять у блоки. Окремі блоки інформації обводяться чіткими контурами.
4. Розміщення блоків інформації на аркуші у певній логічній послідовності. Між блоками, як правило, залишають достатньо простору для кращого сприймання.
5. Блоки виконують на світлому фоні різних кольорних відтінків.

Варіанти великоблочних опор запропоновані на рис.9.

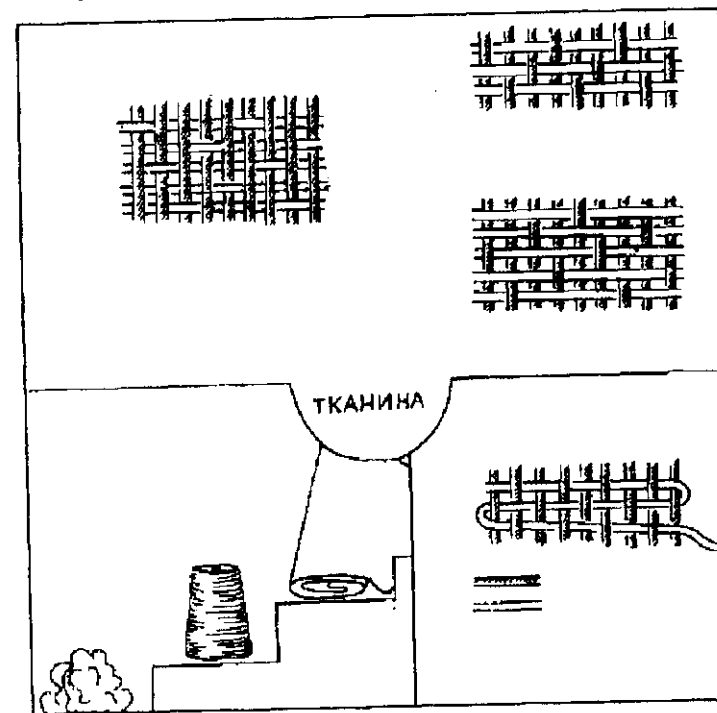

Рис.9. Великоблочна опора з теми “Елементи матеріалознавства”.

Різновидом великоблочних опор виступають опорні конспекти [31].

Опорний конспект – це образний план навчального матеріалу, система взаємопов'язаних опорних слів, умовних позначень, малюнків та інших зорових опор для думки. Інформацію, подану в стислій, образній формі опорного

конспекту, учень може згортати та розгортати, використовувати як опору для запам'ятовування матеріалу, його відтворення, повторення. Опорні конспекти протягом багатьох років успішно застосовує відомий педагог В.Ф. Шаталов у навчанні математики, астрономії, фізики.

Учитель може розробляти опорні конспекти разом з учнями. Окрім описаних вище вимог до великоблочних опор, слід враховувати, що кількість блоків інформації в опорному конспекті не повинна перевищувати семи (збільшення кількості погіршує сприймання навчального матеріалу).

У методичній літературі пропонуються також опорні конспекти з трудового навчання [26]. Приміром, такі матеріали використовує вчителька С.І. Мелехіна. Під час виготовлення машинних швів вона звертає увагу учнів на той факт, що деякі терміни ручних, машинних та волого-теплових робіт мають різні префікси, проте однакові корені: зметати, заметати, приметати, наметати; настрочити, застрочити; припрасувати, запрасувати, розпрасувати, спрасувати.

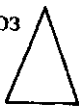
Поступово учнів знайомлять з умовними позначеннями опор:

----- ручна строчка - - - машинна строчка

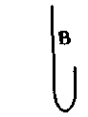
з, за, на ----- зметати з, за, на - - - зшити
 заметати застрочити
 наметатити настрочити

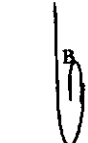
 сколотити деталі

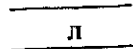
 видалити шпильки

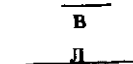
за, при, роз запрасувати
 припрасувати
 розпрасувати

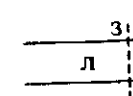
 сумістити лінії
 середини деталей

 підігнути край деталі на виворітний бік один раз

 підігнути край деталі на виворітний бік двічі

 скласти дві однакові за розмірами деталі лицьовими боками всередину, зрівнюючи зрізи

 накласти меншу деталь на більшу виворітним боком на лицьовий бік

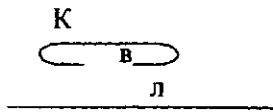
 скласти дві деталі лицьовим боком всередину, зрівняти зрізи, зметати шириною шва 1,0

Конспект “З’єднання кишені з нижньою частиною фартуха” (6 клас) [26] становить собою різновид інструкційної картки до практичної роботи. За цією карткою учні можуть виконувати практичну роботу або, спираючись на конспект, відтворити інформацію словесно.

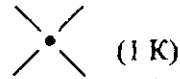
Накласти кишеню (К) виворітним боком на лицьовий бік нижньої частини фартуха (НЧФ), поєднавши при цьому лінії середини кишені та нижньої частини (якщо кишеня одна й розміщена по середині) або копіювальні стібки на деталях (дві кишені). Приколоти кишеню шпильками.

Наметати кишеню на нижню частину фартуха на відстані 0,4 – 0,5 см від підігнутого краю. Видалити шпильки. Настрочити кишеню на нижню частину фартуха на відстані 0,1 – 0,2 см від краю, зробивши закріпки в кутиках.

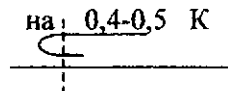
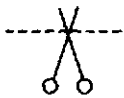
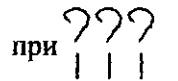
Самоконтроль (с/к): перевірити, чи рівно настрочена кишеня, наявність та якість закріпок, якість волого-теплової обробки (ВТО).

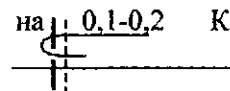
НЧФ

або по v v v v v (2 К)

НЧФ

НЧФ

! с/к: рівність на —;
●—●; якість ВТО.

На взаємному переведенні різних форм опису інформації (схема 1) базуються й окремі словесні та предметні ігри.

Так, ребуси потребують переведення інформації, поданої малюнком, літерами, цифрами, у словесну.

Ігри із словами (словограми, кросворди) знайшли широке застосування на уроках трудового навчання, про що свідчать численні публікації їх у методичних журналах, робочих зошитах з трудового навчання [4].

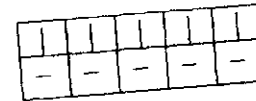
Утім, питання для таких ігор формулюються досить одноманітно, у вигляді простого питального речення. Використовуючи варіанти запитань, запропоновані нами (див. главу 2.1.), учителі зможуть помітно урізноманітнити такі завдання.

Кросворд з "фрагментами", в якому запитання формулюються за допомогою різних форм опису матеріалу,

набагато цікавіший, ніж традиційний. Його цінність зростає, якщо він складений самими учнями. Доречно згадати, що такі кросворди з "фрагментами" багато років друкує журнал "Наука и жизнь", то чому б не скористатися вчителів цієї ідеєю?

Кросворд з фрагментами

1.

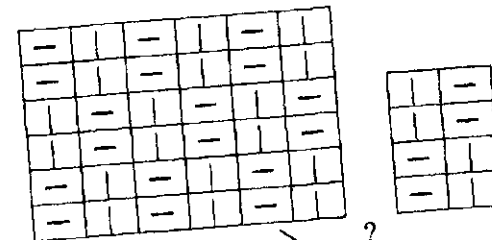

2. Текстильний матеріал.

3. Ангорська шерсть – пух кролика,
... – шерсть ангорської кози.

4. .| - лицьова
П - ...

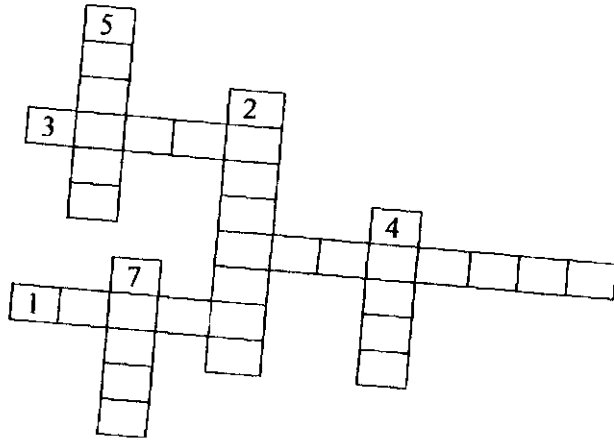
5.

6. ... – візерунок, побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів, стилізованих рослинних чи тваринних мотивів.

7.

Відповіді. 1. Схема. 2. Трикотаж. 3. Мохер. 4. Накид. 5. Рапорт. 6. Орнамент. 7. Петля.

Необхідно звернути увагу на оформлення таких ігор. Цікаве художнє вирішення підвищує в учнів інтерес до завдання, сприяє створенню відповідного настрою, стимулює бажання працювати (рис.10.).

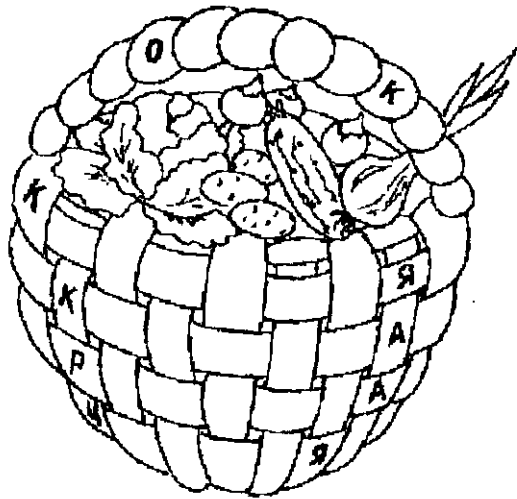

Рис.10. Варіант нестандартного оформлення кросворду „Овочі”.

Знайти оригінальні ідеї щодо оформлення ігор учителям допоможуть дитячі журнали, газети.

Рідко використовуються такі головоломки, як чайнворд, криптограма.

Чайнворд (англ. *chain-word*, від *chain* – ланцюг і *word* – слово) – вид завдання-головоломки, де потрібно заповнити словами послідовно розміщені квадрати (клітини) так, щоб остання літера попереднього слова була першою для наступного (рис.11.).

1. Вид оздоблення одягу.
2. Візерунок, побудований на ритмічному повторі геометричних елементів, стилізованих рослинних чи тваринних мотивів.
3. Текстильний виріб, утворений шляхом переплетення петель.

Відповіді. 1. Мереживо. 2. Орнамент. 3. Трикотаж.

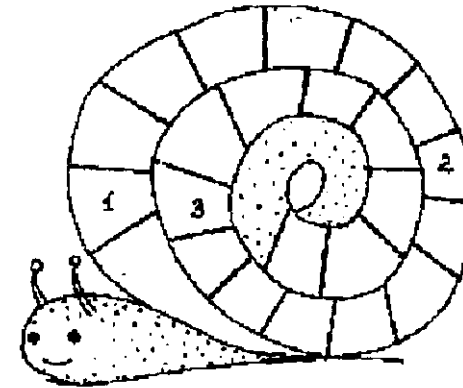

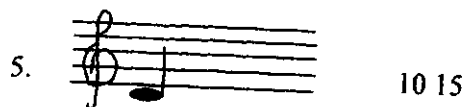
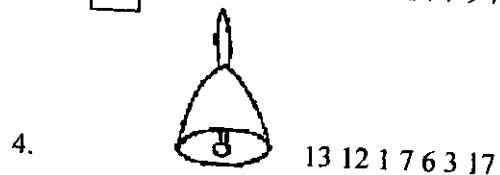
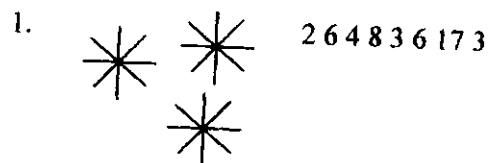
Рис.11. Чайнворд “Равлик”.

Криптограма (з давньогрецької означає таємне письмо) – це різноманітні способи засекречування повідомлень, що використовувалися людьми з часів глибокої давнини. Поряд із створенням криптограм розвивається мистецтво дешифрування (криптоаналіз).

Наведемо приклад криптограми.

Запропонований нижче текст ви нізачо не прочитаєте, якщо не знатимете ключа до цієї криптограми. Пам'ятайте, що кожному числу відповідає певна літера. А ключ міститься у малюнках з цифровими підписами.

12 10 15 14 15 2 9 7 14 13 10 5 8 3 11 3 - 1
8 3 11 11 4 6 15 11 5 8 3 11 3.

Відповідь. 1. Сніжинки. 2. Вуж. 3. Молоток. 4. Дзвоник.
5. Ре.

З ремеслом дружити – в житті не тужити.

Про те, які ще словесні ігри пропонуються учням або розробляються разом з ними, можна дізнатися, наприклад, з журналу "Обдарована дитина".

Прийомами переведення та поєднання різних описів об'єктів (див. схему 1) можна скористатися і при створенні предметних ігор. На відміну від словесних, предметні ігри

(тобто такі, в яких застосовуються різні матеріали – кубики, картки-лото, ігрові поля, фішки) не знайшли достатнього розповсюдження на уроках праці. Хоча окремі публікації щодо створення таких ігор зустрічаються в методичних журналах.

Зрозуміло, що застосування та розроблення (спільно з учнями) варіантів таких ігор відкриває нові можливості для вчителів (демократизм відносин у спілкуванні з учнями; підвищення щільності та скорочення часу на опитування і що, на наш погляд, дуже важливо – зростання інтересу учнів до навчального предмету, емоційної та інформаційної насиченості уроків). Предметні ігри вчителі можуть проводити на різних етапах заняття: під час опитування, вивчення нового матеріалу та формування на його основі умінь і навичок, закріплення й узагальнення знань.

Проведенню предметних ігор має передувати підготовча робота, зокрема виготовлення атрибутів для предметних ігор.

Так, для того, щоб підготувати до гри кубик, потрібно виконати його розгортку, нанести на грані запитання або завдання в словесній, графічній, схематичній формах, виконати кольорове оформлення кубика, покрити його поверхню прозорою липкою стрічкою (для подовження терміну використання), склеїти кубик.

Гра "Кубик" (розроблена Г.О. Рудиком [33]) застосовується на етапі опитування. Хід гри: учень підкидає кубик і відповідає на питання, яке випало на верхній грані кубика. Інший учень оцінює відповідь (йому можна дозволити скористатися записами в зошиті). Проводячи гру необхідно дотримуватись швидкого темпу.

Запитання для відповідей слід розраховувати на репродуктивне відтворення невеликої за обсягом інформації. Форма запитань може бути різною (див. главу 2.1.) (рис. 12.).

Ігри з ігровими полями, кубиками з запитаннями та фішками відносяться до командних. Вони мають численні варіанти. Наведемо окремі зразки ігрових полів.

Варіант 1. На аркуш паперу наносять декілька ігрових доріжок для кожної команди окремо. Художнє оформлення такого поля різне: одноколірне тло, тло у формі окремих малюнків або певного сюжетного малюнка (ці малюнки не

повинні відволікати увагу гравців від ігрових доріжок) (рис.13.). Хід гри із застосуванням такого ігрового поля будується на просуванні фішки кожної команди за умови правильної відповіді на запитання ("крок" уперед від старту до фінішу).

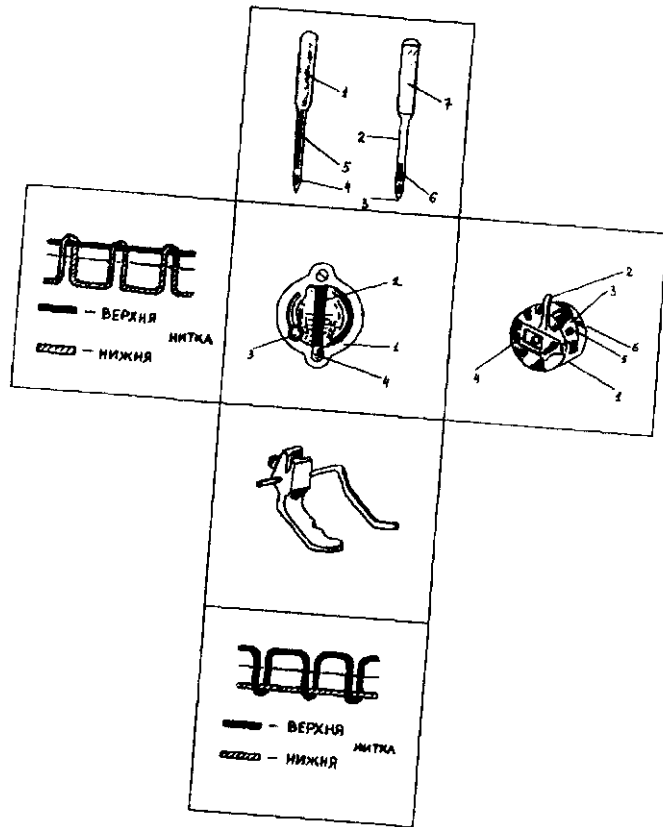

Рис.12. Розгортка кубика з запитаннями, поданими у графічній формі.

Для командного варіанта гри з кубиком треба підготувати ігрове поле, фішки, кубик або декілька кубиків для кожної команди з різними запитаннями.

Хід гри: у класі обладнують ігровий стіл, формують команди. Фішка кожної команди встановлюється на ігровому полі. З поміж учнів обирається суддя. Якщо відповідь команди

повна, то фішку переміщують уперед, неповна – залишають на місці, неправильна – повертають назад на один "крок".

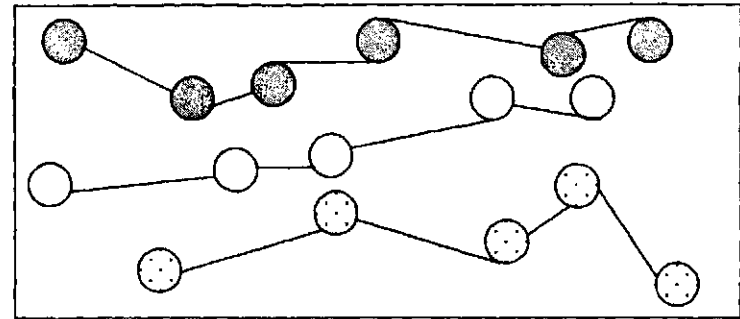

Рис.13. Ігрове поле (варіант 1).

Варіант 2. На аркуші паперу, поділеному на частини (прямокутники тощо) записують терміни ручної, машинної та волого-теплової обробки швейних виробів. Тут також можливі варіанти.

Варіант 2а. Окремо виділити терміни ручної, машинної та волого-теплової обробки допоможуть різні кольори або різні геометричні фігури. Наприклад, терміни ручних операцій подають на блакитному тлі, машинних – на жовтуватому тощо (рис. 14.).

Варіант 2б. На ігрові поля можна нанести не вербальну, а графічну інформацію (рис.15.). Різновиди таких полів: схеми візерунків в'язання гачком або спицями, машинних швів; графічні зображення вишивальних швів, ткацьких переплетень; малюнки окремих деталей швейної машини та ін.

Ігри з описаними ігровими полями (варіанти 2а, 2б) вимагають від учнів умінь знайти необхідний матеріал (термін, малюнок, схему) на полі й накрити його фішкою. Фішки у формі кола виготовляють з кольорового паперу. Проте, фішками в таких іграх на уроках трудового навчання можуть бути й натуральні об'єкти – зразки машинних, вишивальних швів, в'язок гачком, спицями.

У цілому, такі ігри надають можливість учням працювати з надлишковою інформацією, з якої відбирається відома.

Рис. 14. Ігрове поле (варіант 2а).

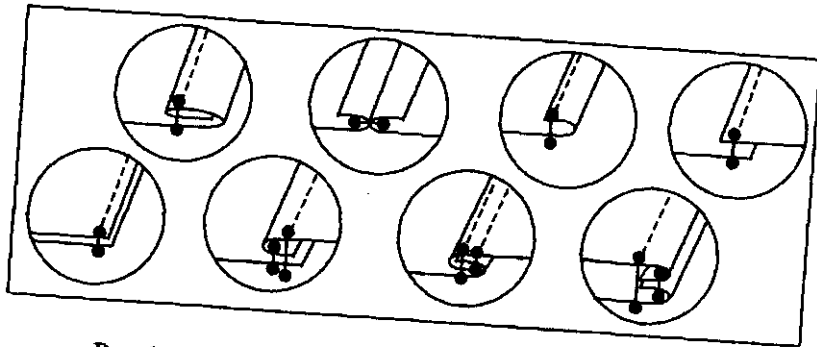

Рис. 15. Ігрове поле (варіант 2б).

Гра "Хто швидше?".

Атрибути гри: ігрове поле, фішки з кольорового паперу. Запропоновані варіанти гри дають змогу перевірити знання термінології, назв технологічних операцій обробки швейних виробів. З цією метою на ігрове поле наносять схеми

машинних швів (рис.15.) або назви технологічних операцій виготовлення окремих швів (рис.14.).

Хід гри: учитель (чи учень) називає шов або демонструє його зразок. Учні повинні швидко відшукати його схему або назви технологічних операцій виготовлення виробу та накрити їх фішками.

Варіант 3. Проведення гри паралельно з декількома полями, які використовуються в попередніх варіантах.

Як бачимо, зміст більшості предметних ігор базується на переведенні різних форм опису інформації: технічний об'єкт (його зразок або художній малюнок) – схематичне зображення словесний опис.

На цьому ґрунтуються й картки для ігор-лото. На них відображають малюнки, схеми, терміни окремих понять.

Гра – лото "Давайте познайомимось" (розроблена Г.О. Рудиком). Використовується на етапі вивчення нового матеріалу.

Атрибути гри: набір карток-лото. На одних картках подані художні малюнки технічних об'єктів (деталі швейної машини, елементи в'язання гачком та ін.), на інших – словесні описи, назви (варіант 1) або схеми, умовні позначення останніх (варіант 2).

Для того, щоб учні змогли відшукати відповідні пари карток, на кожен картку нанесено фрагмент (половину) невеличкого допоміжного малюнка. Якщо дві правильно дібрані картки покласти поряд, то на лінії їхнього з'єднання утворюється цілісне зображення допоміжного малюнка: метелика, пташки, парасольки та ін. (рис.16.).

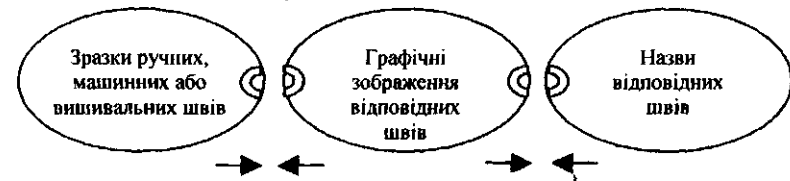

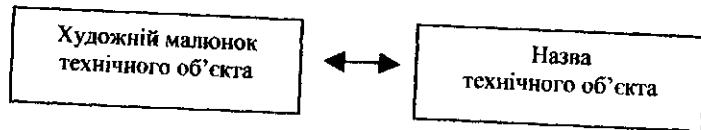
Рис.16. Гра-лото "Давайте познайомимось".

Хід гри: одержавши набір карток, учні складають їх попарно. При цьому вони спираються на допоміжні малюнки, добирають до зразків відповідні графічні зображення та (або)

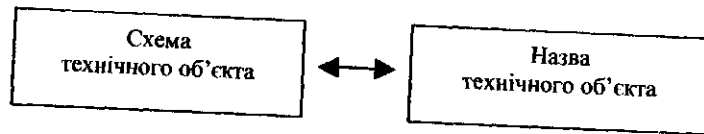
назви. Далі вивчають інформацію на картках, роблять необхідні записи в зошитах.

Для перевірки засвоєного матеріалу застосовують інші набори карток-лото, але без допоміжних малюнків. Учням пропонують набори карток, які слід скласти попарно (по троє) на основі збігу між:

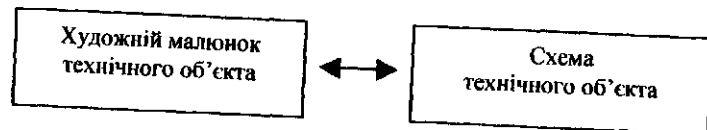
1. Художнім малюнком технічного об'єкта та його назвою:

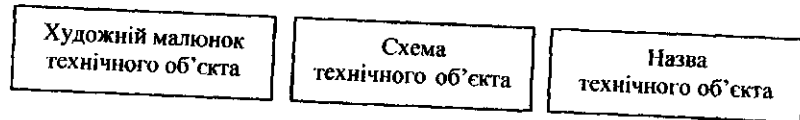
2. Схемою технічного об'єкта та його назвою:

3. Художнім малюнком технічного об'єкта та його схемою:

4. Художнім малюнком, схемою та назвою технічного об'єкта:

Набори карток-лото допоможуть організувати колективну гру. Скажімо, при узагальненні знань з теми "В'язання спицями" у 7 класі кожний учень одержує по 2 картки. На одній міститься словесний опис в'язання візерунка №1, на другій – схема іншої в'язки (візерунок №2). Необхідно знайти в учнів класу відповідні картки зі схемою до першого візерунка та словесним описом до другого.

Розробляючи предметні ігри, часто використовують прийом "Склади з частин".

Гра "Склади з частин" реалізується через дві групи варіантів – площинні та об'ємні.

Площинні варіанти. На аркуші паперу подається інформація (словесна, схематична, художній малюнок). Аркуш паперу розрізають на декілька частин за довільно проведеними лініями. Необхідно скласти ціле зображення, дати відповіді на запитання, пов'язані з утвореним малюнком.

У центрі аркуша може розміщуватися опис цілого об'єкта (малюнок, схема або просто назва), навколо якого потрібно подати у певній послідовності його складові. Наведемо приклад.

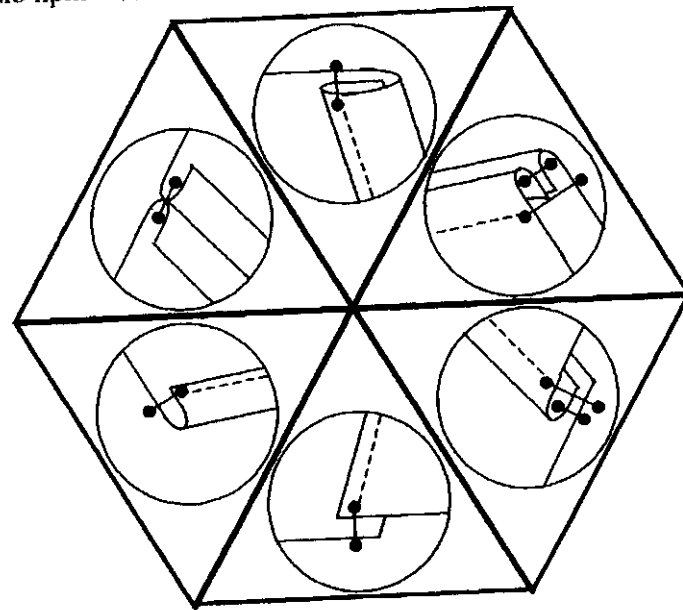

Рис.17. Велике коло для гри "Два кола".

Гра "Сіши у сльозах, жнеш у радості".

Атрибути гри: виготовлені з паперу коло із запитаннями та сектори з відповідями. Команда вивчає запитання, зображені на колі та викладає довкола нього сектори в необхідній послідовності. Якщо завдання виконано правильно, то за периметром кола утвореного із секторів можна

прочитати прислів'я (наприклад, "Сієш у сльозах, жнеш – у радості") (кольорова вкладинка).

Гра "Два кола".

Атрибути гри: 3 кола (велике №1, два малих №2, №3) розділені на сектори. На велике коло №1 (рис.12) нанесена графічна інформація (схеми машинних швів), на малі – словесна (відповідні їм назви).

Хід гри: гравець суміщає сектори, накладаючи мале коло №2 на велике №1, запам'ятовує інформацію (на це завдання відводиться певна кількість часу). Далі учневі видають мале коло №3, в якому сектори з словесною інформацією переплутані. Слід знайти збіг між секторами кіл №1 та №3 (рис.17.).

Гра "Чи знаєш ти термінологію?"

З окремих частин треба скласти назви понять (тканина; орнамент; трикотаж; терміни технологічних операцій виготовлення швейних виробів, кулінарних робіт), дати їм визначення. Для гри використовують розрізані на частини смужки паперу з нанесеними термінами (рис.18.).

Рис. 18. Приклад гри "Чи знаєш ти термінологію?"

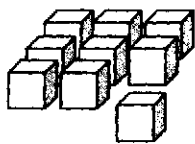

Рис.19. Гра "Кубики".

Об'ємні варіанти. Вони мають форму кубиків (4 – 12), на гранях яких нанесена певна інформація. Кожна грань кубика повинна містити закінчену порцію (частину, фрагмент інформації). Гра розроблена Г.О. Рудиком. Завдання учням: скласти кубики так, щоб одержати певну інформацію на горизонтальній поверхні, утвореній усіма кубиками. Шість

граней кожного кубика дають можливість розробити шість площин з певною тематичною інформацією (рис.19.).

Зв'язок "частина – ціле" покладене в основу й іншої гри-тренажера "Кукурудза" ("Котушка") (розроблена Г.О. Рудиком).

На циліндрі (його можна виготовити з пластикової пляшки) вільно обертаються паперові кільця. Кожне кільце поділене на певну кількість частин, на які наноситься інформація (рис.20.).

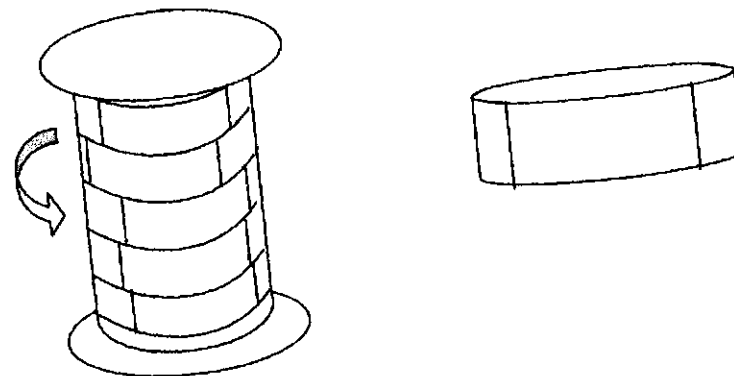
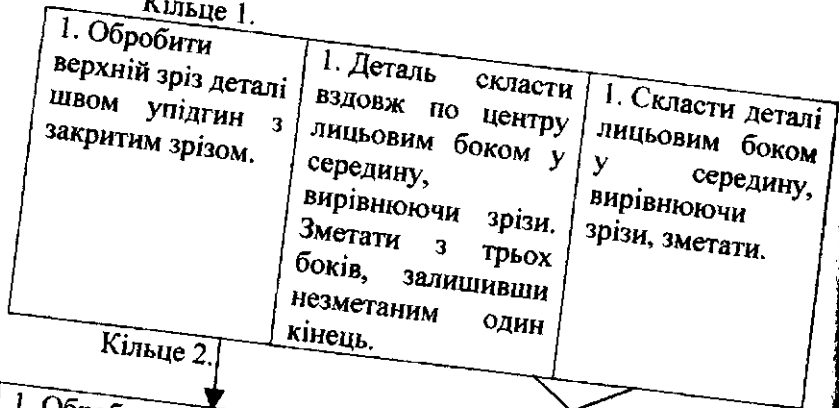

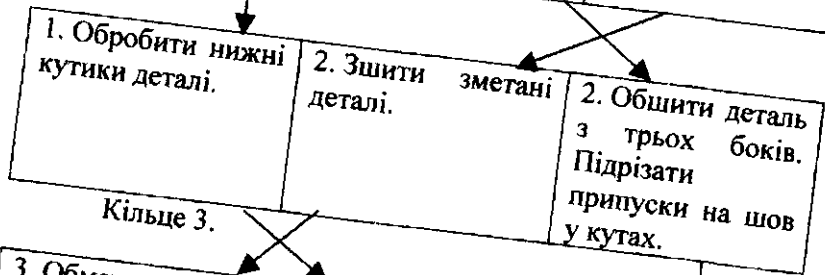
Рис.20. Гра "Кукурудза".

У трудовому навчанні гру доцільно проводити при вивченні технологічної послідовності виготовлення виробу або його окремих частин, яка складається з певних операцій. Обертаючи кільця навколо циліндра, учні одержують по вертикалі послідовність обробки окремих деталей (виробів), тобто складають інструкційну картку, розташувавши послідовно необхідні операції.

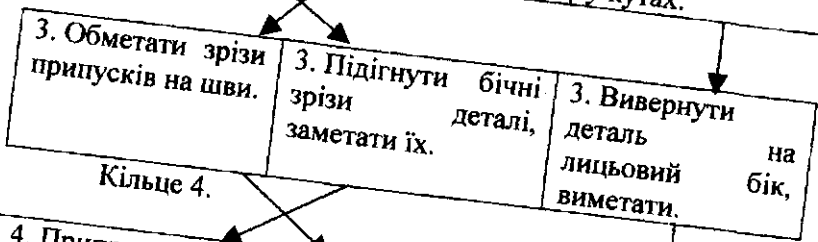
Як-от:
Кільце 1.

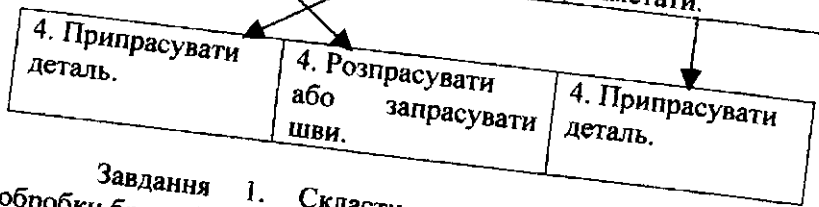
Кільце 2.

Кільце 3.

Кільце 4.

Завдання 1. Скласти технологічну послідовність обробки бретелі.

Завдання 2. Скласти технологічну послідовність обробки накладної кишені.

Завдання 3. Скласти технологічну послідовність обробки переднього та заднього полотнищ спідниці.

Численні варіанти організації ігрової діяльності учнів на заняттях пропонуються у книзі В.М. Букатова, А.П. Єршової "Я йду на урок" [6].

Розробляючи вищевказані або інші дидактичні засоби, завдання, тести, ігри, вправи для учнів, учитель повинен пам'ятати, що ці матеріали мають бути не лише охайно виготовленими, але й виразними, привертати до себе увагу, викликати в дітей відповідний настрій, впливати на їхні почуття. Складовою такої роботи є знання дитячої літератури, казок, ігор, світу дитини взагалі.

Разом з тим, перед учителями постає проблема: де брати час на виготовлення завдань, дидактичних посібників? Відповідь проста – залучати до роботи учнів! Так, старшокласники можуть розробляти завдання не лише для однолітків, але й молодших школярів. Це паралельно посприяє й вирішенню іншого питання – формуванню інформаційної культури учнів.

Творчі домашні завдання виконуються учнями добровільно та стимулюються вчителем високою оцінкою. Діапазон творчих завдань щодо створення дидактичних матеріалів великий.

Наприклад, А.О. Гін виділяє ряд типових груп таких завдань:

1. Казки, фантастичні оповідання з навчальних тем.
2. Чайворди, кросворди та інші словесні ігри.
3. Тематичні збірники цікавих фактів, прикладів.
4. Навчальні комікси.
5. Плакати-опорні сигнали.
6. Мнемонічні формулювання, вірші тощо [9, 21].

Додамо до цього переліку ще піктограми, тести, великоблочні опори, предметні ігри та інші дидактичні матеріали (див. главу 2), навіть картотеки і міні-підручники!

У трудовому навчанні потрібна робота організовується на базі методу проектів. Тема навчального проекту "Розробка дидактичних матеріалів" – невичерпна, має безліч варіантів.

Якщо вчитель регулярно використовує цей прийом, то за декілька років плідної співпраці з учнями в нього накопичується чималий комплект різноманітних завдань для

учнів різних класів (кожна робота підписується автором – учнем).

Для самооцінки та експертної оцінки розроблених дидактичних матеріалів може бути застосована адаптована методика експертної оцінки наочних матеріалів [21] (див. додаток А).

Описані у посібнику варіанти завдань можуть органічно увійти до систем дидактичних матеріалів – **навчально-методичних комплексів** з певної теми (розділу, модулю програми). Останні містять тематичний план та конспекти уроків з певного розділу, а також окремі блоки матеріалів, підібраних або розроблених вчителями самостійно чи у співпраці з учнями.

До складу навчально-методичних комплексів входять також:

1) блок актуалізації (вправи, тести, картки-завдання для актуалізації опорних знань та відомих учням способів дії);

2) проблемний блок (матеріали для створення проблемних ситуацій на уроках, проблемні запитання й практичні завдання, емоційно насичені матеріали);

3) блок засобів – обладнання, дидактичні матеріали (колекції, зразки, інформаційні та інструкційні картки, предметні ігри тощо);

4) блок застосування одержаних знань (система різнорівневих завдань, тестів, ігор для варіативного повторення, узагальнення, систематизації й закріплення вивченого);

5) блок генералізації – дидактичний матеріал для стислого повторення, згортання навчальної інформації (схеми, опорні конспекти, великоблочні опори, піктограми);

6) блок поглиблення – додаткові матеріали, завдання підвищеного рівня складності.

Під час конструювання такої загальної системи матеріалів необхідно, перш за все, чітко визначити дидактичну мету вивчення теми, розділу, модулю та особистісно-орієнтовані завдання для учнів. Виконати теоретичний та методичний аналіз змісту навчальної інформації, врахувавши не лише лінійні (в межах однієї теми, розділу) зв'язки між основними поняттями та способами дії, що вивчаються, а

також концентричну (спіральну) організацію матеріалу, що вивчається декілька років. Доцільно спланувати кількість вправ, завдань та розподілити час на їх виконання, спроекувати характер діяльності учнів з навчальною інформацією (пошуковий, репродуктивний, експериментально-дослідницький).

ВИСНОВКИ

Розробленню дидактичних матеріалів, пов'язаних з використанням різних прийомів роботи з інформацією ми приділили таку велику увагу з декількох причин.

По-перше, курс обслуговуючої праці включає різні форми опису навчальної інформації: словесну, схематичну, технічний малюнок тощо. Як показують дослідження [39], найбільші труднощі виникають в учнів при переведенні вербальної форми подання знань в інші та навпаки.

По-друге, використання різних форм подання інформації дозволяє враховувати психологічні особливості сприйняття інформації учнями [2; 5].

По-третє, оперування різними формами науково-символічної інформації – важлива складова розвитку теоретичного мислення та інтелектуальних здібностей учнів [2; 5].

По-четверте, переведення наукового опису матеріалу в художній і навпаки сприяє розвитку емоційної сфери як майбутніх учителів, так і учнів, з якими вони будуть працювати.

Таким чином, розвиток інформаційної культури вчителя визначається знаннями та уміннями працювати як з науковою, так і навчальною інформацією.

Сподіваємось, що запропоновані в посібнику матеріали, зацікавлять не лише вчителів праці, але й викладачів інших предметів, методистів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Амонашвили Ш.А.* Единство цели: (В добрый путь, ребята!): Пособие для учителя. – М.: Просвещение, 1987. – 206 с.
2. *Башимаков М.И., Поздняков С.Н., Резник Н.А.* Планирование учителем своей деятельности // Школьные технологии. – 2001. – №1. – С.139 – 158.
3. *Бондаренко Е.А., Журин А.А.* Состояние медиаобразования в мире // Педагогика. – 2002. – №3. – С.88 – 98.
4. *Брейтшам Э.К.* Обучение математике в личностно ориентированной модели образования // Педагогика. – 2000. – №10. – С.45 – 48.
5. *Букатов В.М., Ершова А.П.* Я иду на урок: Хрестоматия игровых приемов обучения: Книга для учителя. – М.: Первое сентября, 2001. – 224с.
6. *Вербицкий А.А.* Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высш. шк., 1991. – 207с.
7. *Воробьев Г.Г.* Твоя информационная культура. – М.: Молодая гвардия, 1988. – С.16.
8. *Гин А.А.* Карточка учителя // Школьные технологии. – 2001. – №2. – С.153 – 156.
9. *Гин А.А.* Приемы педагогической техники: Свобода выбора. Открытость. Деятельность. Обратная связь. Идеальность: Пособие для учителя. – М.: Вита-Пресс, 1999. – 88с.
10. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376с.
11. *Гришина И.В., Чекин И.А.* Развитие информационной культуры руководителей школ в процессе курсового обучения: Образовательная программа и учебное пособие для руководителей общеобразовательных учреждений, методистов, сотрудников органов управления образованием. – СПб.: СПб ГУПМ, 2000. – 123с.
12. *Данилів З.Г., Гайштут О.Г.* Запалити вогник зацікавленості // Рідна школа. – 1993. – №6. – С.45 – 52.

13. Десятов Т.М., Касярум Н.В., Прокопенко Л.І. Урок як основна форма навчального процесу. – Черкаси: ЧОПОПІ, 2000. – 84с.
14. Джонсон Дж. К. Индивидуализация обучения // Новые ценности образования. Десять концепций и эссе. – М.: Инноватор, 1995. – Вып.3. – С.99.
15. Значенко О.П. Інформаційний арсенал педагога // Вища освіта України. – 2002. – №1. – С.75 – 78.
16. Зыков В.В. Основы информационной культуры: Учеб. пособие для вузов. – Тюмень: Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 1999. – 196с.
17. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчаних закладів. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302с.
18. Козлакова Г.О. Інформаційні технології: інтелектуалізація навчання у вищій школі // Вища освіта України. – 2002. – №1. – С.48 – 52.
19. Корсак К. Педагогіка нового століття // Рідна школа. – 2001. – №10. – С.13 – 16.
20. Кравець В.А., Кухаренко В.Н. Формирование информационной культуры // Дистанционное образование. – 2000. – №4. – С.35 – 37.
21. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища. – М.: Высш. шк., 1989. – 167с.
22. Кыверялг А.А. Методы исследования в профессиональной педагогике. – Таллин: Валгус, 1980. – 334с.
23. Левшин М. Педагогічна сутність поняття “Інформаційна культура особистості” // Вища освіта України. – 2002. – №3. – С.64 – 73.
24. Лотман Ю.М. Полагаю, будущее – за творчеством // Альма матер. – 2000. – №4. – С.46 – 49.
25. Макрідіна Л. Сучасні технології навчання // Рідна школа. – 1997. – №6. – С.46 – 48.
26. Мелехина С.И. Опорные конспекты на уроках трудового обучения // Школа и производство. – 1996. – №3. – С.53.
27. Методические рекомендации по развитию у учащихся умений работать с различными источниками информации. Сост.: Г.В. Никитина, Е.А. Тумалева. – Л.: ЛГПИ им. И.А. Герцена, 1989. – 90с.
28. Мурашкова И.Н. Работа учеников с картотекой // Школьные технологии. – 2001. – №2. – С.158 – 160.
29. Нестеренко А.А. Страна загадок // Школьные технологии. – 2000. – №5. – С.208 – 214.
30. Однолько В.Г. Розвиток мислення // Рідна школа. – 1994. – №12. – С.32 – 37.
31. Остапенко А.А., Шубин С.И. Крупноблочные опоры: составление, типология, применение // Школьные технологии. – 2000. – №3. – С.19 – 33.
32. Педагогика / Под ред. П.И. Пидкасистого. – М.: Пед. общество России, 1998. – 640с.
33. Педагогічний словник / За ред. М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516с.
34. Робочий зошит учениці 5 класу (обслуговуюча праця) / Н.І Боринець, І.П. Токарева, Б.М. Терещук, І.Ю. Ходзицька. – К.: Сакцент, 1998. – 128с.
35. Родари Дж. Грамматика фантазии: Введение в искусство придумывания историй. – М.: Прогресс, 1990. – 191с.
36. Рудик Г.А. Игры, в которые мы играем // Профессионально-техническое образование. – 1991. – №3. – С.93 – 96.
37. Скворцов Л.В. Информационная культура и цельное знание: Избранные труды / РАН ИНИОН. – М., 2001. – 288с.
38. Столяревська А.Л. Формування інформаційної культури студентів педагогічних вузів при вивченні курсу інформатики: Автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.01. / Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 1998. – 19с.
39. Сухина В.Ф. Человек в мире информатики. – М.: Радио и связь, 1992. – 111с.
40. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи. Бесіда друга. Взаємозалежність педагогічних

явищ // Сухомлинський В.О. Вибрані твори: У 5 т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.4. – 640с.

41. *Тхоржевский Д.А., Гетта В.Г.* Проблемное обучение на уроках труда. – Минск: Народная асвета, 1986. – 128с.
42. *Фридман Л.М.* Педагогический опыт глазами психолога. – М.: Просвещение, 1987. – С.16 – 28.
43. *Хамблин Д.* Формирование учебных навыков. – М.: Педагогика, 1986. – 160с.
44. *Хотунцев Ю.Л.* Образовательная область «Технология» в культуросообразной школе // Мир образования – образование в мире. – 2002. – №2. – С.122 – 132.
45. *Шapiro А.* Учитель должен уметь почувствовать ученика // Первое сентября. – 1997. – №4.
46. *Якиманская И.С.* Технология личностно-ориентированного образования. – М.: Сентябрь, 2000. – 176с.

Додатки

Додаток А

Експертна оцінка дидактичного матеріалу

Клас
Тема
Вид матеріалу

№	Критерії оцінювання	Оцінка				
		Слабо	Недостатньо	Задовільно	Добре	Відмінно
		-2	-1	0	+1	+2
1.	Відповідає змісту шкільної програми					
2.	Логічно побудований					
3.	Методично побудований					
4.	Відповідає рівню підготовленості учнів					
5.	Сприяє розвитку мислення					
6.	Дозволяє організувати самостійну роботу					
7.	Збуджує позитивні емоції					
8.	Викликає інтерес					
9.	Створює проблемну ситуацію					
10.	Враховує закономірності сприймання					
11.	Естетичність оформлення					
12.	Урізноманітнює навчальний процес					
13.	Стандартність/оригінальність розробки					

У таблиці матеріал оцінюється за п'ятибальною шкалою. Середня оцінка: 0 балів, дуже добре: +2, добре: +1, недостатня: -1, слабка: -2 бали. Експерт повинен зафіксувати свою думку за допомогою хрестика у відповідній клітинці таблиці. Якщо він не може висловити свої міркування з певного питання, то клітинки в цьому ряду залишаються пустими. Після заповнення даних підбивають підсумки. Коли загальна сума балів експертних оцінок матеріалу більша за нуль, можна рекомендувати включити цей матеріал у навчальний процес, якщо сума менша за нуль – матеріал має багато недоліків і застосовувати його у навчальному процесі небажано.

Додаток Б

Пропонуємо фрагменти окремих нестандартних уроків з трудового навчання, залишаючи тим самим простір для педагогічної імпровізації та творчості, розширюючи варіанти конструювання занять на їхній основі.

Нестандартний урок – умовне поняття, яке свідчить про зміну типової структури уроку завдяки застосуванню нових методів або їхніх модифікацій, організації навчальної діяльності учнів за незвичною схемою (колективна, групова, індивідуальна), застосуванню нових технічних засобів. Нестандартність уроку пов'язують також із зміною позиції вчителя у навчальному процесі: він виступає організатором навчання, а не основним транслятором знань.

У той же час кожен з нестандартних уроків як вид заняття відноситься до певного типу уроку. Зокрема, такі нестандартні заняття як урок – лекція, урок – конференція, урок – екскурсія можна віднести до уроків формування нових знань. Урок – гра, урок – змагання, урок – взаємо навчання належать до уроків формування умінь і навичок. До уроків застосування знань, умінь та навичок зараховують наступні: урок творчості, бінарний урок (проводиться двома викладачами різних предметів), між предметний (інтегрований урок – проводиться одним викладачем, але з залученням матеріалу з теми різних шкільних дисциплін), урок – КВК та ін.

Певні види нестандартних уроків можуть бути віднесені до різних типів. Так, урок – змагання спрямований на

формування умінь та навичок, або на узагальнення і систематизацію знань; урок – діалог може бути уроком формування нових знань, якщо достатньо життєвого досвіду учнів при вивченні теми або ж застосування знань і умінь, уроком узагальнення та систематизації вивченого [13, 47].

Фрагмент 1.

Тема “Текстильне матеріалознавство”. 6 клас.

Мета: узагальнити та систематизувати відомості про види текстильних матеріалів, ознайомити учнів з властивостями тканини та трикотажу на основі їх порівняння; залучити учнів до опрацювання додаткової інформації з теми (школярі, що виконують ролі казкових героїв готують серію запитань про матеріали).

Урок починає вчитель або учениця-ведуча.

Якщо мандрувати білим світом, то можна знайти багато цікавого, навіть такого, що взагалі не існує. Ось що трапилось зі мною. Ходила-ходила та й опинилася в одному казковому королівстві.

А жили в ньому... Як ви гадаєте, хто? Текстильні виробни. Тож і королівство називалося Текстильним.

І було воно справжнім королівством, бо правила там королева. От біда, забула як її звати. Може ви підкажете? Така тонка, довга, скручена, але міцна, дужа.

(Учні мають підказати ім'я королеви – Нитка).

Дужа то дужа, але захворіла якось вона на ОРЗ. Водички холодної випила та й застудилась. Злягла і в королівстві все зупинилось: нічого не робиться, бо керівник, королева, хвора.

А родичі її близькі не дримали – вже почали трон ділити. З одного боку, така поважна дама, що з ниток робиться, а потім ще й фарбується. На жаль, забула, як її величати. Вона ще й до того ж дочка Ткацького Верстату.

(Учні називають ім'я наступної героїні – Тканина.)

Правильно, Принцеса Тканина. А з другого – також поважний кавалер, такий пухнастий, м'який, теплий. Підкажете, хто? Принц Трикотаж.

Почали вони сперечатися: хто з них важливіший, кому на троні замість матері сидіти?

(Виходять дві учениці, які виконують ролі Тканини й Трикотажу.)

Принцеса Тканина. Я старша, тому я і буду королевою.

Принц Трикотаж. Ні, я – чоловік, а ти – жінка. Я буду правити країною!

Ведуча. І ніхто з них не хоче поступитися місцем іншому, бо в кожного свій характер! У Тканині нитки під прямим кутом перетинаються, звідси вона звикла говорити й робити все прямо. А Трикотаж – такий собі хитрун, бо в нього в петлях нитка в'ється-звивається, тому він у різних напрямках гарно тягнеться та й думка його в'ється, шукає шляхів, як би йому сестру обдурити.

(На дошці замальовується структура тканини й трикотажу. Учням на столи роздають зразки тканин та трикотажного полотна, на основі яких можна порівняти розтяжність матеріалів).

Думала Принцеса Тканина, думала й вирішила: хай зберуться родичі, усі, хто з волокон зроблений і розсудять їх.

На сімейну раду були запрошені: *(по черзі виходять учениці, що грають ролі родичів)*

Дід-прадід. Вгадайте, як його звать: той, у якого довжина набагато більше товщини та такий собі сірувато-жовтувато-білий, різнокольоровий. Хто ж він?

(Відповідь – волокно.)

Правильно, Дід Волокно та ще родичі: плетене з ниток Мереживо, ткані з ниток Стрічка та Тасьма. І дуже дальня, зовсім бідна родичка, що з ниток скручена – Вірьовка. Ще й син Діда Волокна прийшов – пан Папір.

Мереживо – Тасьмі. Він весь час до нас родичається, мовляв також з волокон. Але ж із проклятих! То хіба то рідня? Він же навіть боїться... (шепоче на вухо Тасьмі).

Ведуча. То чого боїться пан Папір?

(Учні відповідають – води.)

Тасьма. Та ще й мнеться дуже!

Ведуча. От сіли вони колом та й стали радитись.

Дід Волокно. Той, хто з вас старший, хай і буде королівством правити.

Принцеса Тканина. Я старша!

Принц Трикотаж. Ні, я!

Дід Волокно. А ну, нехай нам учні допоможуть! Скажіть та обґрунтуйте, який з матеріалів люди почали виготовляти раніше і чому?

А Трикотаж знов своєї: Не може жінка країною правити!

Мереживо. То давайте порівняємо їх властивості і визначимо, кому трон віддати. Візьмемо, наприклад, міцність та розтяжність. Нехай нам учні 6 класу допоможуть.

(До дошки виходять дві учениці й порівнюють властивості тканини та трикотажу, використовуючи для цього зразки матеріалів. На дошці та в зошитах учні занотовують:

властивості тканини

зсідаельність, зминальність,
зсипальність, драпірувальність...

властивості трикотажу:

розпускальність,
скручуваність, низька
зминальність...)

Пан Папір. А до води як ставляться?

Тасьма. Може за використанням та розповсюдженням корону віддамо?

Дід Волокно. Допоможіть нам, діти, скажіть, де тканини використовують? (Відповіді учнів.)

А трикотаж? (Відповіді учнів. Список використання матеріалів записує на дошці ведучий. Якщо потрібно, список доповнюється.)

Вірьовка. О, то це ж видно, що тканина більш поширена. Нехай вона й займає трон.

Пан Папір. Так, так, хай принцеса Тканина буде королевою. Бо королівство називається Текстильним, а з латинської "textile" означає тканина!

Ведуча. Але тут до залу раптом увійшла королева Нитка, одужала таки. Та й каже:

Королева Нитка. Діти мої, та подивіться ж ви в очі один одному, візьміться за руки й розпочнімо разом країною правити. А пізніше, як подорослішаєте, як досвіду наберетесь, подарую я вам обом по пів королівства і назвемо їх королівством Тканин та королівством Трикотажу.

Ведуча. І взялися всі родичі за руки й запитали в учнів: Що ви про нас знаєте?

Королева Нитка. Якщо вже завітали до нас у гості, то скажіть, чи чули ви що-небудь про нас?

(Вікторина. Учням по черзі ставлять запитання всі казкові герої. Ведучий за правильні відповіді дає фішки. Учні, що набрали найбільшу кількість фішок, одержують високі оцінки. Якщо учні не відповідають на питання, головні герої самі дають відповідь.)

Питання діда Волокна:

1. Які вам відомі рослинні волокна?
2. Які тварини дають людині волокно?
3. Яке з волокон найміцніше?
4. ...

Питання Тасьми та Стрічки:

1. Як відрізнити тасьму від стрічки?
(Ткану стрічку не можна викласти по косій нитці, а плетену чи в'язану тасьму – можна.)
2. ...

Питання Мережива:

1. Які вам відомі способи виготовлення мережива?
2. ...

Питання Трикотажу:

1. Якою властивістю відрізняється трикотаж від інших матеріалів?

(трикотаж розпускається)

2. ...

Питання Тканини:

1. ...

Питання Нитки:

1. Ми, Нитки котушкові, буваємо різних номерів. Які вам відомі номери котушкових ниток? Що означає номер нитки?

2. ...

Фрагмент 2 (розроблений студентами К. Романенко, О. Харчук.)

Тема "Страви з молока та молочних продуктів". 7 клас.

Мета: узагальнити та систематизувати відомості про харчову цінність, одержання та застосування молочних продуктів.

На початку уроку оголошується тема й мета.

Учениця-ведуча просить усіх поринути у сиву давнину та послухати цікаві історії про молочні продукти. Наприклад, про...

У XVI столітті у Франції правив король Франциск I. Одного разу він тяжко захворів і ніхто з найкращих лікарів Європи не міг йому допомогти.

Коли вже не було надії на спасіння короля, з Греції приїхав відомий знахар. Він створив чудодійний напій, яким врятував від смерті багатьох людей. Лікар кілька днів напував короля своїм напоєм. Незабаром Франциск I повністю одужав. Чудодійний напій французи назвали "молоком вічного життя". Він став улюбленим напоєм королівського двору. Проте, це було викликано лише модою, а вона, як відомо, мінлива. Так і про "молоко вічного життя" поступово забули.

Прошло декілька століть. Нагадав усім про цілющі властивості йогурту (а це був саме він) російський учений Ілля Мечников. У 1903 році вчений видав книгу "Старовина", яка відразу стала відома усьому світові. Один з розділів праці описує чудодійні властивості йогурту. Болгари відомі своїм довголіттям, цим вони, між іншим, завдячують йогуртові, який споживають у великій кількості.

І ще один улюблений усіма молочний продукт.

Багато століть тому люди шукали спосіб, як освіжитися в спекотний літній період. У наші часи це не складно, бо є морозиво. А попередниками його були фруктові соки, змішані зі снігом та льодом. Вони були відомі досить давно. У Китаї фруктові соки заморожували близько 3000 років тому. Потім цей засіб стали використовувати араби, індійці та перси. Олександр Македонський, який погано переносив спеку, споживав фруктові соки з льодом під час походів у Персію та Індію.

Це історії дійсні, а зараз ми розповімо казкову.

Виходять учні, що грають ролі продуктів.

Молоко.

Десь країна є на світі,

Яку дуже люблять діти.

Там річки із молока

Та кисельні берега.

Ряжанка.

Там із ряжанки озера.

Масло. Є там масляна оселя,
Там живуть без охорони
Мирні друзі - макарони.

Морозиво. А ще є там замок з льоду.
В ньому взяли нову моду:
Вся Морозива родина
В шоколаді вбрана.

Сир. Є в країні тій гора,
З сиру зроблена вона,
Стежки кладені сирками
Для дорослих з малюками.

Сметана. З – під гори б'є джерело
Зі сметани все воно.
І сметану п'ють усі,
Ще й беруть її в бутлі.

Ведуча. В тій країні всі здорові,
Всі веселі та бадьорі.
Бо продукти поживні
І корисні, і смачні.

Одного разу на заводі переробки молочної продукції
зустрілися молочні продукти. Вони дуже пишалася собою і
посперечалися, хто з них найкорисніший. Щоб якось вирішити
цю проблему, вони домовились розповісти про себе.

Молоко. Тут піднялось Молоко.
Поцікавилось воно:
А чи живі, чи здорові
Всі в родині Молоковій?

Ведуча. Обізвалась тут Сметана,
Причепурена та гарна:
Хто з Вас кращий є за мене? (Інформація
про одержання та застосування продукту).

Ведуча. Поважний дуже статний Сир
У спогадів поринув вир:
Я за смаком не поступаюся кращим
білковим продуктам! (Інформація про одержання та
застосування продукту).

Сир. Я за смаком не поступаюся кращим
білковим продуктам! (Інформація про одержання та
застосування продукту).

Ведуча. Кумис із настроєм ворожим
Звернувся до родини:
Кумис. Ніхто зрівнятися не може –

Я кращий та єдиний.
Мене витримують при температурі 30°C. (Інформація
про одержання та застосування продукту).

Кефір. Чого це ти?
Ведуча. Сказав Кефір,
Послухавши Кумису.
Кефір. Я дієтичний теж напій –
Візьми та й подивися! (Інформація про одержання та
застосування продукту).

Молоко. Яка гарна в нас родина –
Ведуча. Усміхнулось Молоко.
Молоко. Та я краще і єдине,
Навіть для малят "вино".
І тут з'являється бочка із Згущеним Молоком.
Згущене Молоко. Ха – ха – ха. Чого ви галасуєте? Усі ви
смачні та поживні. Кожний з вас приносить користь. Ось ти,
Молоко. З якої ще рідини можна приготувати такий смачний
сир? А ти, Сметана? Як без такої красуні можна обійтися за
вечерею? Ти і до вареників, і до млинців, і до борщу. А як же
без тебе обійдуться солодощі? Сир, ти теж дуже важливий. Які
тільки гарні сирні запіканки та пудинги! Кумис та Кефір теж
поважають за їхні дієтичні властивості. Як бачите, усі ви
рівноправні жителі цієї країни. Усі поживні та корисні!

Ведуча. Студенти Черкаського державного університету
знайшли та склали про вас, шановні жителі, загадки. Ану, чи
зможете ви впізнати в них себе?
Рідке, а не вода, біле, а не сніг. (Молоко).
Били мене, колотили і з царем на престол посадили.
(Масло).
Не сніг, а холодне, не мед, а солодке. (Морозиво).
І своє дитя не забула, і чужих нагодувала. (Корова).
З молока, що скисло, утекла, до Вареника з сиром в
гості я прийшла. (Сметана).
Ми напої дієтичні, ще й з ефектом фантастичним.
(Кефір, йогурт).
Подивіться, який я! Цінне джерело білка! Я
швейцарський і голландський, і мединський, і російський, і
латвійський, ярославський. (Сир).

Далі учнів знайомлять з технологією приготування молочних страв. Проводиться практична робота. Під час дегустації приготованих страв ведуча звертається до всіх учнів.

Ведуча. Усі ви – молодці! Вам молочні продукти підготували сюрприз – торт з морозива.

Фрагмент 3 (розроблений студентами С. Компанієць, О. Король.).

Тема "Українська народна вишивка". 6 клас

Подорож на острів Королеви орнаменту.

Мета: ознайомити учнів з поняттям „орнамент”, символами у вишивці, видами орнаментів, формувати уміння розробляти орнаментальну композицію для вишивання серветки, працювати у групі.

1. Організація класу.

Ведуча. Шановні шестикласники! Пропонуємо вам здійснити подорож Океаном знань на острів Королеви орнаменту. Попливемо ми на кораблі під назвою “Хвиля”. Чи погоджуєтесь ви стати нашими супутниками у плаванні? Тоді нам треба призначити капітана. Він буде відповідати за життя людей на кораблі, дотримання вимог та правил плавання. Отже, капітаном обрано...

Радистом на човні буде... Без радиста корабель “осліпне та стане глухим”, радист буде підтримувати зв’язок із берегом. За рульового попросимо ..., яка вестиме корабель чітко визначеним курсом. Кок – ... годуватиме команду смачним обідом. Лікар ... слідкуватиме, щоб ніхто не захворів морською хворобою. Решта будуть матросами. Займайте свої місця на кораблі і рушаймо.

2. Актуалізація опорних знань.

Але чому корабель не пливе? Що трапилось? Матроси виловили з океану пляшку. Давайте подивимось, що в ній.

Папір із незрозумілими літерами. Шановний капітане, організуйте свою команду, може ви розшифруєте цю криптограму.

13	11	14	26	15	21	14	9	9	26	18	13	23	13
24	31	22	31										
А	Б	В	Г	Д	Е	Ж	З						
26	25	24	23	22	21	20	19						
И	Й	Л	М	Н	О	П	Р						
31	18	16	15	14	13	12	11						
С	Т	Ф											
10	9	7											

Відповідь: орнамент та його види.

Отже, тема уроку – “Орнамент та його види”.

Чуєте, як хвилі б’ються в борт корабля? Завдання виконали, пливемо далі.

Підпливаємо до острова. Ось ми на березі. Давайте ближче познайомимось з мешканцями цієї землі.

3. Викладання нового матеріалу.

У цього острова досить багата історія. Живучи серед природи, людина навчилася бачити цікаві, чудернацькі форми, кольорові відтінки рослин, тварин, якими почала прикрашати знаряддя праці, посуд, одяг. Так з’явився орнамент. Слово це в перекладі з латинської мови (*ornamentum*) означає прикрасу. Орнамент – це візерунок, що складається з ритмічно впорядкованих елементів.

Кожна епоха, національна культура виробили свої мотиви, форми, колір орнаменту. У Давньому Єгипті найпоширенішими були рослинні мотиви, особливо листя та квіти лотоса, у Давній Греції – геометричні форми та стилізовані елементи рослинності. Для слов’янських орнаментів характерне багатство геометричних форм, рослинних мотивів, а також зображення птахів, звірів, людських фігур (демонстрація зразків орнаментів).

Водночас, в орнаментах різних народів багато спільних мотивів. Наприклад, сонце, вода, рух. Вчитель демонструє символічні позначення на дошці та на вишитих виробках. На основі цих символів і створюють орнаменти.

Виявляється, що на острові живуть різні племена.

1. Плем'я геометричного орнаменту, який складається з різних геометричних фігур.

2. Рослинного орнаменту, який складається з рослинних елементів: квітів, гілочок, листя, плодів.

3. Зооморфного орнаменту (відгадайте, що це за орнамент, допоможе вам слово зоопарк, з грецької "zoon" - тварина). Це стилізовані птахи, комахи, риби.

4. Антропоморфного – зображення людей (від грецького "anthropos" – людина та грецького "morhe" – форма).

5. Предметного – зображення знарядь праці, предметів побуту тощо.

Ці племена товаришують між собою, живуть у злагоді, інколи вони навіть об'єднуються. Наприклад, рослинно-геометризований орнамент (демонстрація зразків орнаментів).

Вожді племен виявилися дуже гостинними й подарували нам вишиті полотна. І нам треба з'ясувати, яким племенам належать кожен із цих подарунків. Учням пропонуються зразки вишивок для того, щоб встановити вид орнаменту.

Нам також хотілося б на згадку про себе залишити подарунок для Королеви та її підданих. Нехай це буде серветка з орнаментом.

Отже, до роботи! Кожний з вас запропонує композицію орнаменту для серветки, яку ми подаруємо Королеві.

Учні групами виконують завдання. Вибирають найкращий варіант. Дарують Королеві (вчительці).

4. Осмислення знань.

Королева подякувала нам за гостину й за подарунок. Ми прощаємося з островом та його мешканцями. Тому ще раз пригадаємо племена, які ми зустріли сьогодні.

Фрагмент 4, (розроблений студентами О. Голик, С. Глаз).

Тема "Крупи, макаронні вироби та страви з них". 7 клас

Мета: застосування одержаних знань, умінь та навичок з теми, формування вмінь працювати з текстовою інформацією,

виховання здатності до допомоги, підтримки, співробітництва у групах.

Урок узагальнення знань та вмінь, заняття проводиться як конкурс.

Клас розбивають на дві команди "Макаронники" та "Круп'яники".

Конкурс 1. Кожна команда одержує два тексти для опрацювання, складає за ними 5 – 7 питань для суперників. Далі команди по черзі ставлять запитання. За правильну відповідь команда одержує жетон. Вдалі, цікаві запитання також можуть оцінюватися. Команда, яка набрала найбільшу кількість жетонів стає переможцем.

Можна скористатися текстами підручників. Наприклад: Денисенко Л.І. Домашнє господарювання. 5-9 класи. – К.: А.С.К., 1999. – С.41-48.

Питання до текстів.

Текст №1.

1. Яка харчова цінність макаронних виробів?
2. Країна, в якій люблять макарони.
3. Які способи відварювання макаронів вам відомі?
4. Назвіть стави, які готують з макаронних виробів.
5. Скільки часу потрібно для відварювання вермішелі та ріжків?

Текст №2.

1. Які ви знаєте штучні крупи?
2. З яких рослин одержують крупи?
3. Які ознаки доброякісних круп?
4. В яких умовах потрібно зберігати крупи?
5. Які крупи використовують у салатах?

Конкурс 2. Команди одержують колекцію крупів та макаронних виробів. Завдання. За 3 хвилини визначити та назвати кожний із запропонованих видів продуктів.

Конкурс 3. Практичне завдання для команд. Приготування запіканки.

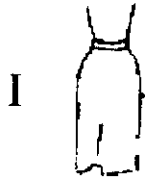
Конкурс 4. Учні одержують картки, з яких необхідно скласти ціле (прислів'я) та прочитати його.

№1. Кашу маслом не зіпсуєш.

№2. З ним каші не звариш.

Конкурс 5. Командам пропонують розгадати ребуси.

Ребуси для команди №1.

Відповідь. Італія.

ВЕРБА'' МІЩА' ''''ПОРТФЕЛЬ
Відповідь. Вермішель.

Ребуси для команди №2.

Відповідь. Рис.

К''''ПА

Відповідь. Крупа.

Конкурс 6. Організовується гра "Поле чудес". Завдання для команд.

№1. Страва, яку можна приготувати і з макаронних виробів, і з круп.

Відповідь. Запіканка.

№2. Прісні коржики, які їли під час Великого посту. Тісто для них замішували з гречаного або ячмінного борошна й додавали квашену капусту.

Відповідь. Кострубаники.

Заключний етап уроку. Підбиття підсумків конкурсу 3, дегустація страв.

Підбиття загальних підсумків та визначення переможців.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ 1. Інформаційна культура вчителя. Вплив на професійну діяльність. Індивідуальна інформаційна система.....	7
Розділ 2. Робота вчителя з навчальною інформацією. Створення навчально-методичних комплексів.....	28
2.1. Прийоми роботи з текстовими навчальними матеріалами.....	38
2.2. Прийоми роботи з графічними зображеннями.....	47
2.3. Використання різних прийомів роботи з інформацією для розробки великоблочних опор, предметних та словесних дидактичних ігор.....	54
Висновки.....	76
Література.....	77
Додатки.....	81

Є-13

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Т.М. ДЕМИДЕНКО

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

редактор Ю.В. Тимошенко

Свідоцтво ДК №294. Здано до набору 12.06.2003.
Підписано до друку 17.06.2003. Формат 60x84 1/16. Гарнітура Times.
Папір офсет. Ум. друк. арк. 5,7. Тираж 50пр. Зам. № 490.

Виготовлено й віддруковано у видавництві
Черкаського державного університету
імені Богдана Хмельницького

Адреса: 18000, м.Черкаси, б-р. Шевченка,81, кімн. 117,
Тел. (0472) 37-13-16, факс (0472) 37-22-33,
e-mail: cic@cdu.edu.ua, <http://www.cdu.edu.ua>